

Izazovi u radu pomoćnika u nastavi u srednjoškolskim ustanovama Grada Bjelovara

Kos, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:273966>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-31**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Izazovi u radu pomoćnika u nastavi u srednjoškolskim ustanovama
Grada Bjelovara

Lucija Kos

Zagreb, rujan, 2024.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Izazovi u radu pomoćnika u nastavi u srednjoškolskim ustanovama
Grada Bjelovara

Lucija Kos

Izv. prof. dr. sc. Renata Pinjatela
Prof. dr. sc. Zrinjka Stančić

Zagreb, rujan, 2024.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad *Izazovi u radu pomoćnika u nastavi u srednjoškolskim ustanovama Grada Bjelovara* i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Lucija Kos

Zagreb, rujan, 2024.

Zahvala

Iskreno se zahvaljujem svojim mentoricama, profesorici Zrinjki Stančić te profesorici Renati Pinjатели, koje su mi svojim vodstvom, savjetima i strpljenjem pomogle u izradi ovog diplomskog rada.

Zahvaljujem se svojim prijateljima koji su me bodrili i sve ove godine imali razumijevanja za moje nedolaske na zajednička druženja. Vaša mi je podrška značila više nego što možete zamisliti. Isto tako zahvaljujem se i svojim curama koje su ovih pet godina fakulteta učinile nezaboravnima – vi ste moja najljepša uspomena s faksa!

Hvala mojoj baki što je pratila sve moje ispite i nakon svakog me zvala da čuje kako je prošlo. Baka, sve je dobro prošlo!

Posebno želim zahvaliti cijeloj svojoj obitelji koja je bila tu na svakom mom koraku. Dizali me kada sam pala, gurali me dalje kada više nisam mogla, davali mi vjere onda kada sam je izgubila. Hvala Vam na bezuvjetnoj ljubavi!

Hvala mami i tati što su od mene stvorili osobu kakva sam danas, bez Vas ništa od ovog ne bi bilo moguće!

Hvala mojim sestrama što su zauvijek moje najbolje prijateljice!

Obrigado ao meu marido, obrigado meu Vini. Obrigado pelo sua amor altruísta. Você é a razão da minha felicidade!

SAŽETAK

Inkluzivno obrazovanje predstavlja važan korak prema stvaranju društva koje prihvaća različitosti i omogućuje svakom pojedincu da ostvari svoj puni potencijal. Uspješna inkluzija u srednjoj školi zahtijeva suradnju svih sudionika u obrazovnom sustavu, a uključuje suradnju između nastavnika, pomoćnika u nastavi, obitelji i stručnjaka. Isto tako, važno je osigurati kvalitetne uvjete za provedbu inkluzije u školama, a što se odnosi i na uvjete rada pomoćnika u nastavi te na jasno definirane njegove obveze i prava. Naime, pomoćnici u nastavi danas su prepoznati kao važna podrška učenicima s teškoćama u razvoju kako na njihovom obrazovnom području tako i na području njihove socijalizacije. Pomoćnici u nastavi moraju biti sposobni razumjeti individualne potrebe učenika te posjedovati niz vještina kako bi njihovo pružanje podrške bilo u skladu s učenikovim potrebama. Oni se u svome radu susreću s brojnim izazovima koji mogu utjecati na njihovu učinkovitost i motivaciju. Cilj ovog istraživanja je razumjeti iskustva pomoćnika u nastavi te dobiti uvid u zadovoljstvo i izazove s kojima se susreću pomoćnici u nastavi u srednjoškolskim ustanovama na području Grada Bjelovara te njihova potreba za znanjem i podrškom. U istraživanju je sudjelovalo 10 sudionika, pomoćnika u nastavi, zaposlenih u redovnim srednjim školama u Gradu Bjelovaru. Metoda prikupljanja podataka bio je polustrukturirani intervju, a u obradi podataka je korištena tematska analiza.

Ključne riječi: pomoćnici u nastavi, učenici s teškoćama u razvoju, motivacija, izazovi u radu, podrška u radu

SUMMARY

Inclusive education represents an important step towards creating a society that accepts diversity and enables each individual to realize his full potential. Successful inclusion in secondary school requires the cooperation of all participants in the education system, and includes cooperation between teachers, teaching assistants, families and professionals. Likewise, it is important to ensure quality conditions for the implementation of inclusion in schools, which also refers to the working conditions of teaching assistants and clearly defined obligations and rights. Namely, teaching assistants are today recognized as an important support for students with developmental disabilities, both in their educational field and in the field of their socialization. Teaching assistants must be able to understand the individual needs of students and possess a range of skills so that their provision of support is in line with the students' needs. In their work, they face numerous challenges that can affect their efficiency and motivation. The goal of this research is to understand the experiences of teaching assistants and to gain insight into the satisfaction and challenges faced by teaching assistants in secondary schools in the area of the City of Bjelovar, as well as their need for knowledge and support. 10 participants, teaching assistants, employed in regular secondary schools in the city of Bjelovar took part in the research. The method of data collection was a semi-structured interview, and thematic analysis was used in data processing.

Key words: teaching assistants, students with developmental disabilities, motivation, work challenges, work support

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Inkluzija	1
1.1.1. Inkluzivni odgoj i obrazovanje	1
1.2. Djeca s teškoćama u razvoju	3
1.3. Uključivanje učenika s teškoćama u razvoju u redovne srednje škole	4
1.4. Zakonodavni okvir	8
1.4.1. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama	9
1.4.2. Zakon o osobnoj asistenciji.....	11
1.4.3. Pravilnik o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima	11
1.4.4. Kriteriji za ostvarivanje pomoćnika u nastavi	12
1.5. Pomoćnici u nastavi	13
1.5.1. Uloga pomoćnika u nastavi.....	15
1.5.2. Izazovi s kojima se susreću pomoćnici u nastavi.....	16
2. PROBLEM ISTRAŽIVANJA	19
3. CILJ ISTRAŽIVANJA	19
4. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	20
4.1. Sudionici istraživanja	20
4.2. Način provođenja istraživanja	21
4.3. Metode prikupljanja podataka	22
4.4. Obrada podataka	23
5. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	25
5.1. Vještine i znanja potrebna za pružanje kvalitetne podrške učenicima s teškoćama u razvoju te utjecaj na motivaciju i zadovoljstvo	25
5.2. Izazovi s kojima se susreću pomoćnici u nastavi u redovnom srednjoškolskom obrazovanju	30
5.3. Pomoć i podrška potrebna u radu s učenicima s teškoćama u razvoju	41

6. RASPRAVA.....	47
7. ZAKLJUČAK	53
8. LITERATURA	56
PRILOG 1 - Suglasnost za sudjelovanje u istraživanju	61
PRILOG 2 – Lista sa sociodemografskim pitanjima.....	65
PRILOG 3 – Istraživački protokol.....	66

1. UVOD

1.1. Inkluzija

Prema Borić i Tomić (2012) pojam inkluzije, koji potječe od latinske riječi „inclusio“, označava uključivanje, obuhvaćanje i sudjelovanje u zajednici. Inkluzija kakvu danas poznajemo nije oduvijek postojala kao takva, već su njoj prethodile ideje segregacije, ali i integracije, koje se kroz povijest nisu pokazale dostatnim jer su u velikoj mjeri bile diskriminatorne. Koncept inkluzije kakvog danas poznajemo potiče svaku osobu s teškoćama u razvoju da preuzme odgovornost za svoje ponašanje, obećava međusobnu komunikaciju i suradnju te se ne ograničava samo na odgojno-obrazovne ustanove, već obuhvaća sve segmente ljudske djelatnosti. Ona predstavlja društvo koje podučava o različitostima, nastoji im se prilagoditi i u potpunosti ih prihvaća, stvarajući svijet prilagođen svim potrebama, bez obzira na individualne sposobnosti te je ona ključni element socijalne uključenosti. Inkluzivna praksa postavlja temelje za sudjelovanje svakog djeteta u raznolikoj zajednici (Allen i Cowdery, 2009).

1.1.1. Inkluzivni odgoj i obrazovanje

Najvažniji međunarodni dokument koji je uveo velike promjene u države članice Ujedinjenih naroda bila je Opća deklaracija o ljudskim pravima (UN, 1948). Deklaracija postavlja opći standard postignuća za sve države članice te zagovara zaštitu temeljnih ljudskih prava. Ona ima ključnu ulogu u nastanku drugih dokumenata koji štite ljudska prava i prava marginaliziranih skupina. Ostali važni, međunarodni dokumenti kojima je svakom djetetu osigurano pravo na obrazovanje, kao jedno od temeljnih ljudskih prava i preduvjeta za ostvarenje drugih prava jesu: Konvencija protiv diskriminacije u odgoju i obrazovanju (UNESCO, 1962), Europska socijalna povelja (Vijeće Europe, 1961), Deklaracija o pravima osoba s invaliditetom (UN, 1975), Konvencija o pravima djeteta (UN, 1989), Salamanca okvir za djelovanje u području prava na obrazovanje djece s teškoćama (UNESCO, 1994), Konvencija o pravima osoba s invaliditetom (UN, 2006) i mnogi drugi. Međutim, najveći utjecaj na inkluziju imao je Salamanca okvir za djelovanje u području prava na obrazovanje djece s teškoćama. Ovaj okvir naglašava kao primarni cilj ulaganje u obrazovanje djece s teškoćama i razvoj zakonskih rješenja koja omogućavaju uvođenje inkluzivnog obrazovanja u

postojeće odgojno – obrazovne sustave. Ovim okvirom je utvrđeno da svako dijete, uključujući i djecu s teškoćama, ima pravo na obrazovanje kao temeljno ljudsko pravo.

Prema Drandić i Radetić Paić (2020), inkluzija nije nastala izravno, već je prethodila integraciji djece kroz uključivanje, aktivno sudjelovanje ili pripadanje učenika s teškoćama u obrazovni sustav. Pregledom dosadašnjih radova, različiti autori ističu kako integracija rezultira parcijalnim djelovanjem obrazovnih politika, dok inkluzija zahtijeva potpuno prilagođavanje obrazovnih sustava i škola, ali i svih ostalih odgojno – obrazovnih ustanova. Kako bi se istaknule individualne razlike i potrebe svakog učenika s teškoćama te kako bi se uvažili svi na jednak način važno je holistički gledati na učenika te uključiti njegovu užu i širu okolinu u sam proces inkluzije. Nadalje, istaknuto je da je važno prilagoditi programe kako bi se djeca s teškoćama u razvoju mogla aktivno uključiti u nastavne procese. Osigurati da sva djeca imaju pravo pripadati, biti i postati ključno je načelo koje podupire pružanje inkluzivne prakse. Inkluzija podrazumijeva uzimanje u obzir sve društvene, kulturne i jezične raznolikosti djece (uključujući stilove učenja, sposobnosti, invaliditete, spol, obiteljske okolnosti i zemljopisni položaj) pri donošenju odluka o kurikulumu. Namjera je osigurati da se sva iskustva djece prepoznaju i vrednuju. Također, treba osigurati da sva djeca imaju ravnopravan pristup resursima i sudjelovanju te prilikama da pokažu svoje znanje i da cijene različitost.

Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2017) smatra kako inkluzivni odgoj i obrazovanje podrazumijevaju više od uključivanja djeteta s teškoćama u redovni sustav odgoja i obrazovanja. Zapravo, inkluzija znači stvaranje takvog okruženja u kojem sva djeca, što znači da i djeca s teškoćama u razvoju, imaju mogućnosti za razvoj vlastitih potencijala. Odgojno-obrazovna ustanova u kojoj svi mogu učiti, učinkovito zadovoljiti svoje potrebe i razvijati životne vještine potrebne za funkcioniranje u odrasloj dobi, ideja je inkluzije učenika s teškoćama. Uključivanje svih učenika u škole u lokalnim sredinama doprinosi bogaćenju iskustva svih sudionika odgoja i obrazovanja kroz prihvaćanje i podršku raznolikosti. Inkluzija se odnosi na proces promjene, no za tu promjenu treba biti dovoljno otvoreno društvo i obrazovni sustav kao dio tog društva.

Cvetko, Gudelj i Hrgovan (2000) navode da odgojno-obrazovni sustav temeljen na inkluziji naglašava pristup u sklopu kojeg se u obzir uzima sve, što implicira da se ne razmatraju samo obrazovne potrebe učenika te da se u predmetnim praksama nikoga posebno ne izdvaja. Time se osiguravaju bolji uvjeti za sve učenike koji poštuju njihove individualne razlike kao i osobne potrebe. Provedba inkluzije, zapravo, znači rad na promjeni cjelokupnog

školskog sustava na način da edukacijski planovi i programi postaju vrlo fleksibilni. Sustav podrazumijeva provođenje zajedničkog programa namijenjenog svim učenicima. Isto tako, podrazumijeva i maksimalno individualizirano prilagođavanje sadržaja kao i metoda rada individualno svakom učeniku. Nadalje, sustav uključuje kreativnost i različitost na području didaktičkog materijala i pristupa te na području učenja naglasak se stavlja na suradnju. Time je omogućeno svakom pojedincu učenje na inventivan i efikasniji način.

U kontekstu provođenja inkluzije u redovnim školama pod kvalitetnom inkluzivnom praksom misli se na niz aktivnosti unutar cjelokupne školske prakse te se pritom misli i na realizaciju procesa sa svim sudionicima. Takva praksa uključuje i korištenje novih metoda i oblika rada u skladu s mogućnostima svakog djeteta. Ističe se da je uvažavanje i prihvaćanje različitosti među djecom temelj na kojem se može stvoriti poticajnog odgojno-obrazovnog okruženja (Karamatić Brčić i Viljac, 2018).

Određivanje koncepta inkluzivnog odgoja i obrazovanja, prema mišljenju Karamatić Brčić i Viljac (2018), polazi od razmišljanja da se radi o jednom aspektu inkluzije i to se odnosi na najvažniji oblik društvene jednakosti kao i na područje prihvatljivosti čime se prezentira obrazovanje koje je usredotočeno na obrazovne zahtjeve te na potrebe samih učenika. Četiri osnovne vrijednosti koje se odnose na inkluzivno obrazovanje su: vrednovanje različitosti učenika, podržavanje svih učenika, poticanje suradnje i kontinuirani osobni i profesionalni razvoj. Kako bi se inkluzija provodila uspješno, bitan preduvjet koji treba biti zadovoljen jest svrhovita i kvalitetna suradnja između nastavnog i nenastavnog kadra u školi.

Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2021) naglašava da je inkluzivno obrazovanje u uskoj vezi s promjenama u obrazovanju učitelja i nastavnika te da uključuje stjecanje kompetencija stručnjaka za rad u inkluzivnom školskom okruženju. Učenici bi trebali usvajati vještine koje će im biti od koristiti u svakodnevnom životu. Pritom se ne smije izostaviti usmjeravanje pozornosti na socio-emocionalne čimbenike u procesu cjelovitog razvoja učenika.

1.2. Djeca s teškoćama u razvoju

Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe (NN 63/08) propisuje da je dijete s teškoćama u razvoju dijete s utvrđenim stupnjem i vrstom teškoća po propisima iz socijalne skrbi koje je uključeno u redovitu i/ili posebnu odgojnu skupinu u dječjem vrtiću ili

posebnu odgojno-obrazovnu ustanovu. Djeca s teškoćama u razvoju imaju trajne razvojne teškoće koje se odnose na urođena i stečena stanja organizma. Isto tako, Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe (NN 63/08) navodi da djeca s teškoćama u razvoju podrazumijevaju: djecu s oštećenim vidom, djecu s oštećenim sluhom, djecu s poremećajima govorno-glasovne komunikacije, djecu s promjenama u ličnosti uvjetovanim organskim čimbenicima ili psihozom, djecu s poremećajima u ponašanju, djecu s motoričkim oštećenjima, djecu sa smanjenim intelektualnim sposobnostima, djecu s autizmom, djecu s višestrukim teškoćama u razvoju te djecu sa zdravstvenim teškoćama i neurološkim oštećenjima.

Nadalje, Ministarstvo odgoja i obrazovanja (2017) pod djecom s teškoćama u razvoju misli na djecu s oštećenjima i/ili poremećajima organskog podrijetla, a čije odgojno-obrazovne potrebe prvenstveno proizlaze iz problema povezanih s oštećenjima ili poremećajima.

Lakše teškoće u razvoju uključuju slabovidnost, naglušost, otežanu glasovno-govornu komunikaciju, promjene u osobnosti djeteta uvjetovane organskim čimbenicima ili psihozom, poremećaje u ponašanju i neuronske smetnje, motorička oštećenja te djecu sa smanjenim intelektualnim sposobnostima. U teže teškoće u razvoju uvrštavaju se: sljepoća, gluhoća, potpuni izostanak govorne komunikacije, motorička oštećenja, djeca sa smanjenim intelektualnim sposobnostima, autizam i višestruke teškoće.

1.3. Uključivanje učenika s teškoćama u razvoju u redovne srednje škole

Kod učenika s teškoćama u razvoju javljaju se višestruke, različite i promjenjive potrebe. Riječ je o širokoj i heterogenoj skupini. Njihove potrebe su rezultat njihovih sposobnosti i osobina, osobnog iskustva, prethodno stečenih kompetencija, navika, interesa i ciljeva te su pod utjecajem socijalnog i kulturnog okruženja. Sukladno navedenom, neki učenici s teškoćama trebaju stalnu dodatnu odgojno-obrazovnu podršku u svim ili samo pojedinim područjima učenja i predmetima dok drugi trebaju privremenu i ograničenu pomoć.

UNESCO (2011) srednjoškolsku razinu odgoja i obrazovanja definira kao kontekst u sklopu kojeg učenici dobivaju priliku za usvajanje specifičnih znanja i vještina potrebnih za konkretne situacije. Ključna uloga srednjoškolskog obrazovanja očituje se u pripremi učenika za tržište rada ili za daljnje obrazovanje. Srednjoškolsko obrazovanje, kako iz navedenog proizlazi, predstavlja temelj za samostalan život i ekonomsku stabilnost koja se očekuje u

odrasloj dobi. Iz navedenog je razloga važno propitati kvalitetu procesa i programa vezanih uz srednjoškolsko obrazovanje.

Obrazovanje učenika s teškoćama u razvoju u srednjoj se školi ostvaruje sukladno s ustrojbenim oblicima koji osiguravaju njihovu potpunu ili djelomičnu odgojno-obrazovnu integraciju. Školske ustanove u kojima se ostvaruju oblici integracije uređeni su planom mreže škola i programa, a posebna mjerila vezana uz prostor i opremu za obrazovanje učenika s teškoćama u razvoju utvrđuju Državnim pedagoškim standardom srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (NN 63/08).

Svaka škola provodi redoviti program uz individualni pristup i prilagođeni program. Model djelomične integracije (prilagođeni i poseban program) realizira se samo u školama koje su utvrđene mrežom škola ili odlukom županijskog Ureda državne uprave, odnosno Gradskog ureda za obrazovanje, kulturu i šport Grada Zagreba. Posebni se program provodi samo u posebnim odgojno-obrazovnim ustanovama. Za učenike s teškoćama u razvoju primjereni oblik školovanja definira povjerenstvo za utvrđivanje psihofizičkog stanja djeteta pri upisu djeteta u osnovnu školu ili tijekom školovanja (Europska komisija, 2023).

Redoviti se program uz individualizirani pristup utvrđuje u pravilu za učenike s teškoćama u glasovno-govornoj komunikaciji, učenike s oštećenjem sluha, za učenike s oštećenjem vida i učenike s motoričkim teškoćama te za učenike s lakim intelektualnim teškoćama bez utjecajnih teškoća u razvoju. Posebni program utvrđuje se za učenike s intelektualnim teškoćama i utjecajnim teškoćama u razvoju kao i za učenike s višestrukim, kombiniranim teškoćama u razvoju te se može ustrojavati i realizirati do njihove 21. godine života (Europska komisija, 2023).

Odgovarajući oblici podrške učenicima s teškoćama u razvoju podrazumijevaju kontinuirano i sustavno praćenje njihovog cjelokupnog razvoja. Inkluzivna škola vrlo je složena i zahvaća sve razine funkcioniranja u školi. Za rad u inkluzivnom razredu potrebno je proširiti tradicionalnu ulogu nastavnika i stručnih suradnika.

Inkluzivan rad podrazumijeva pružanje primjerene odgojno-obrazovne podrške svim učenicima koji trebaju takvu podršku tijekom procesa učenja, poučavanja, iskazivanja naučenog te tijekom socijalizacije u školi. Promjene uključuju fleksibilnost učenja u kontekstu korištenja odgovarajućih nastavnih materijala, tehnika i strategija poučavanja kojima je moguće zadovoljiti različite odgojno-obrazovne potrebe učenika. Nastavni procesi trebaju podrazumijevati oblikovanje poticajnih i različitih aktivnosti koje omogućuju stjecanje

funkcionalnih iskustava učenika te razvoj kompetencija učenika čime se postiže i potpuna uključenost učenika u sadržaje kurikuluma (Europska agencija za razvoj obrazovanja za učenike i studente s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama, 2012).

Bitan čimbenik provedbe inkluzije je i prije početka nastavne godine upoznati sve djelatnike škole s učenikom koji će je pohađati te njegovim karakteristikama s obzirom na oblik teškoće u razvoju. Stručna služba škole treba ostvarivati inicijalnu suradnju s roditeljima učenika, samim učenikom, razrednikom i predmetnim nastavnicima (Barać, 2018).

Kako bi se inkluzija učenika s teškoćama u razvoju u redovnim školskim programima srednjih škola provela maksimalno učinkovito, važan je individualan pristup svakom učeniku. To se odnosi i na individualizirani odgojno-obrazovni program (IOOP). Jade Horvat, Andričević i Panenić (2018) individualizirani odgojno-obrazovni program definiraju kao pedagoški dokument koji pruža mogućnost za odgojno-obrazovno napredovanje učenika na način da se poštuju specifičnosti njegove utvrđene teškoće, specifičnosti njegova funkcioniranja i njegove odgojno-obrazovne potrebe. Svrha odgojno-obrazovnog programa je uspostavljanje i održavanje sustavne podrške učeniku tijekom stjecanja novih znanja. U tom smislu nužno je planiranje razina podrške, strategija koje se trebaju koristiti tijekom poučavanja. Treba obuhvatiti i način praćenja i evaluacije učenikovih postignuća i ishoda učenja. Glavna funkcija odgojno-obrazovnog programa je podržavanje učenika na području svladavanja akademskih vještina i na području usvajanja znanja.

Da bi se izradio individualizirani odgojno-obrazovni program, treba djelovati stručni tim. Isto tako, formalno i pravno trebaju biti utvrđene teškoće. No, u stvarnosti brojne srednje škole nemaju stručni tim i/ili učenici nisu prošli proces utvrđivanja postojanja teškoće. U takvim je okolnostima realizacija individualiziranog odgojno-obrazovnog programa otežana. S druge strane, kada su zadovoljene navedene pretpostavke, individualizirani odgojno-obrazovni program je koristan pedagoški alat na temelju kojeg se lakše poučava učenika, prati se njegov razvoj i učenje te se procjenjuju učenikove kompetencije. Učenicima individualizirani odgojno-obrazovni program omogućuje jednostavnije postizanje ciljeva, odnosno usvajanje novih znanja, vještina i sposobnosti sukladno s razvojnim specifičnostima.

Bitno je da svi učenici s teškoćama u razvoju imaju mogućnost za sudjelovanje u odgojno-obrazovnom procesu na temelju iste osnove kao i njihovi vršnjaci. Predmetno znači da trebaju imati (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2017):

- Iste mogućnosti pristupa i sudjelovanja u odgoju i obrazovanju kao i njihovi vršnjaci bez teškoća te pravo na različita iskustva učenja uz prilagodbe.
- Prilikom stjecanja iskustva koja odgovaraju njihovim razvojnim sposobnostima i posebnostima uz jednake mogućnosti pristupa sadržajima i aktivnostima iz svih područja učenja na njima prilagođen način.
- Pristup učenju kojim se ostvaruju ishodi iz predmetnih i međupredmetnih kurikuluma koji odgovara specifičnostima potrebama i interesima učenika.
- Mogućnosti prijelaza iz niže u višu odgojno-obrazovnu razinu, ciklus i razred te mogućnost prijelaza iz jedne vrste osobnog kurikuluma u drugu.
- Mogućnost ostvarivanja odgojno-obrazovnih ishoda i očekivanja koja će im omogućiti stjecanje primjenjivih kompetencija i perspektivu.
- Osigurane standarde u obrazovanju koji im omogućuju stjecanje ishoda, odnosno razvoj kompetencija pomoću tima za podršku koji ima znanja i razumijevanja za učenika.
- Omogućenu podršku stručnjaka škole i vanjskih stručnjaka da bi imali optimalne mogućnosti u kontekstu stjecanja primjenjivih kompetencija u svojem odgoju i obrazovanju.

U Republici Hrvatskoj deficitna su sustavna istraživanja na području inkluzivne prakse u srednjim školama. Inkluzija se najviše proučava u kontekstu osnovnih škola te u kontekstu predškolskog odgoja i obrazovanja. Vlah, Međimorec Grgurić i Baftiri (2017) jedno je od rijetkih istraživanja provedenih na predmetnom području. U sklopu ovog istraživanja je utvrđeno da jedna trećina nastavnika iskazuje postojanje problema u procesu poučavanja učenika s teškoćama na području prilagodbe sadržaja, izradi liste praćenja i na području individualiziranih odgojno-obrazovnih programa. Istraživanje je pokazalo da nastavnici ne iskazuju negativan stav prema učenicima s teškoćama, već da nastavnici u kontekstu otežavajućih čimbenika na području inkluzije uočavaju nepostojanje podrške koja je organizirana, a što se ponajviše odnosi na deficit vezan uz stručan tim i sustavnu podršku. Takve okolnosti ukazuju na problem vezan uz „opremljenost” nastavnika didaktičko-metodičkim kompetencijama nužnima za rad s učenicima s teškoćama u razvoju.

Istraživanje koje su provele Veliki i Romstein (2018) ukazalo je na to da nastavnici, roditelji i učenici pokazuju blago pozitivne stavove prema osobama s teškoćama u razvoju te su pritom ti stavovi nešto pozitivniji od strane nastavnika i roditelja u odnosu na stavove koje imaju učenici. U ovom istraživanju je socio-ekonomski status obitelji jedini čimbenik obitelji

koji je pokazao povezanost s roditeljskim stavovima prema osobama s teškoćama u razvoju. Pritom je obrazovanje roditelja bilo najvažnije. Obrazovanje nastavnika ukazuje na blago inkluzivan stav svih na području inkluzije svih učenika u srednje škole. Najpozitivniji stavovi prema inkluziji su prema učenicima s tjelesnim oštećenjima, a zatim slijedi pozitivan stav prema učenicima s intelektualnim teškoćama.

1.4. Zakonodavni okvir

U Republici Hrvatskoj inkluzivni odgoj i obrazovanje utemeljen je na poštivanju ljudskih prava i sloboda. Generalna skupština Ujedinjenih naroda je 1989. usvojila Konvenciju UN-a o pravima djeteta. To je međunarodni dokument u sklopu kojeg se priznaju prava djece te je isti u Hrvatsku ratificiran 1991. godine. Konvencija navodi da svako dijete ima pravo na odgoj i obrazovanje sukladno s vlastitim mogućnostima. Naglasak se stavlja i na pravo na inkluzivni odgoj i obrazovanje što proizlazi iz prava na jednake mogućnosti. U tom kontekstu ističe se poticanje osobnog razvoja u sklopu kojeg svako dijete ima pravo na obrazovanje koje omogućava postizanje njegovog maksimalnog angažmana u društvu. Konvencija je pravni akt sa zakonskom snagom te se Hrvatska obvezuje na pridržavanje njezinih odredbi (Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 2001).

U hrvatskom obrazovnom sustavu najčešći oblik potpore inkluzivnom obrazovanju je uvođenje pomoćnika u nastavi (Igrić, Marinić i Maljevac, 2021). U prilog tomu ide i pregled ranijih istraživanja koji pokazuje eksponencijalni porast broja pomoćnika u nastavi tijekom posljednjih godina.

Prvi koraci prema uspostavljanju određenog zakona koji se odnosi na pomoćnike u nastavi u Hrvatskoj započeli su Nacionalnom strategijom jedinstvenih politika za osobe s invaliditetom koja je bila aktivna od 2003. do 2006. godine. Ova strategija je bila ključna za razdoblje kada su se stvarali preduvjeti za članstvo Hrvatske u Europskoj uniji te je naglasila potrebu za razvojem Pedagoškog standarda s ciljem unaprjeđenja obrazovnog sustava kako bi se osigurala inkluzija učenika s teškoćama. U okviru strategije, planirano je izraditi prilagođene edukacijske programe za djecu s teškoćama u razvoju te pružiti edukacije i stručna usavršavanja za odgajatelje i nastavnike radi unaprjeđenja njihovih profesionalnih kompetencija. Nakon toga, 2007. godine usvojena je Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom za razdoblje od 2007. do 2015. godine. U izradi ove

strategije, uzeta je u obzir ideja o pomoćnicima u nastavi koji bi pružali podršku učenicima s teškoćama, njihovim roditeljima i nastavnicima. Ovaj koncept je proizašao iz suradnje Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti s udrugama osoba s invaliditetom 2006. godine. Nacionalna strategija iz 2007. godine prvi put je detaljnije definirala ulogu asistenata (kasnije pomoćnika) u obrazovnom sustavu. Pri uvođenju pomoćnika u nastavi u škole, prema Igrić (2021) koriste se iskustva zemalja s već uspostavljenim funkcionalnim inkluzivnim obrazovnim sustavom. Sukladno tome, terminologija koja se odnosi na pomoćnike u nastavi se razlikuje od zemlje do zemlje, ali se i mijenjala kroz godine. Pa se tako prema Ginagrecu i Doyle (2007), prema Drandić (2017) koriste termini poput asistent posebnih potreba (Irska), asistent u nastavi (Malta), asistent nastavniku (Španjolska), asistent učeniku s posebnim potrebama (Njemačka), asistent za podršku u učenju djetetu s posebnim potrebama, asistent za posebne potrebe djece u razredu (Velika Britanija), dok se kod nas u Hrvatskoj trenutno koristi termin pomoćnik u nastavi.

1.4.1. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama

Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN, 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 152/14) i Pravilnikom o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju (NN, 24/15) definirano je tko su učenici s teškoćama, koja prava u sustavu obrazovanja ostvaruju te kroz koje određene programe obrazovanja i oblike podrške, a sa smislom ostvarivanja njihovog najvećeg potencijala i osiguravanja kvalitete obrazovanja (Wagner Jakab, Cvitković i Lisak Šegota, 2016). Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19, 64/20, 151/22, 155/23, 156/23) učenike s teškoćama dijeli na:

1. učenike s teškoćama u razvoju
2. učenike s teškoćama u učenju, problemima u ponašanju i emocionalnim problemima
3. učenike s teškoćama uvjetovanim odgojnim, socijalnim, ekonomskim, kulturnim i jezičnim čimbenicima.

Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju (NN 24/15) navodi da je učenik s teškoćama u razvoju učenik „čije sposobnosti u međudjelovanju s čimbenicima iz okoline ograničavaju njegovo puno,

učinkovito i ravnopravno sudjelovanje u odgojno-obrazovnom procesu s ostalim učenicima, a proizlaze iz:

- tjelesnih, mentalnih, intelektualnih, osjetilnih oštećenja i poremećaja funkcija
- kombinacije više vrsta navedenih oštećenja i poremećaja.”

Ova ograničenja temelje se na vještačenju i obuhvaćaju sljedeća stanja: oštećenje vida, oštećenje sluha, oštećenja jezično-govorne-glasovne komunikacije i specifične teškoće u učenju, oštećenja organa i organskog sustava, intelektualne teškoće, poremećaji u ponašanju i oštećenja mentalnog zdravlja te više vrsta teškoća u psihofizičkom razvoju.

Glavni cilj odgoja i obrazovanja učenika s teškoćama je prihvaćanje različitosti među učenicima, a putem Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN, 2012), u članku 4. pod ciljevima i načelima odgoja i obrazovanja, Republika Hrvatska jamči ravnopravno obrazovanje svih učenika, što dokazuju i prve dvije točke navedenog članka:

1. osnovno školovanje je obavezno za sve učenike u Republici Hrvatskoj,
2. odgoj i obrazovanje u osnovnoj i srednjoj školi temelji se na jednakosti obrazovnih šansi za sve učenike prema njihovim sposobnostima.

Prema već navedenom Zakonu, osnovne škole, srednje škole, učenički domovi i druge javne ustanove imaju zadaću osigurati sustavno poučavanje učenika te poticati i unaprijediti njihov intelektualni, moralni, društveni, tjelesni, estetski i duhovni razvoj prema njihovim sposobnostima i mogućnostima. Također, cilj im je osigurati stjecanje temeljnih i stručnih kompetencija te pripremiti učenike za cjeloživotno učenje kako bi bili spremni za život i rad u promjenjivom društvenom okruženju usmjerenom ponajprije prema tržištu rada. Ovim se Zakonom naglašava da svaki učenik ima pravo na jednake obrazovne mogućnosti prema vlastitim sposobnostima, te da treba imati priliku za osobni rast i razvoj te kreiranje vlastite budućnosti.

Pravilnikom o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju (2015) stekli su se normativni uvjeti za neke od ključnih oblika podrške: stručni tim kao mobilna multidisciplinarna služba potpore, centar potpore, koordinator škole za posebne potrebe i pomoćnik u nastavi (Igrić i sur., 2021).

1.4.2. Zakon o osobnoj asistenciji

Novi Zakon o osobnoj asistenciji (NN 71/2023) predstavlja značajan korak naprijed u regulaciji usluga osobne asistencije, obuhvaćajući širok raspon aspekata koji su ključni za osiguranje kvalitete i dostupnosti ovih usluga. Ovaj zakon detaljno uređuje sadržaj i način pružanja usluge osobne asistencije, što uključuje definiranje korisničkih usluga, kao i postupak za priznavanje prava na uslugu osobne asistencije. U tom kontekstu, važno je naglasiti uvjete koji moraju biti ispunjeni za priznavanje prava na uslugu, čime se osigurava da korisnici dobiju potrebnu podršku na temelju svojih specifičnih potreba.

Osim toga, zakon propisuje uvjete koje moraju ispunjavati osobni asistenti, komunikacijski posrednici i videći pratitelji, čime se osigurava da su svi uključeni u pružanje usluga adekvatno kvalificirani i obučeni. Uvjeti za pružatelje usluga također su jasno definirani, što omogućuje transparentnost i odgovornost u radu. Ugovaranje usluga, imenovanje, sastav i zadaća Komisije za procjenu potreba korisnika za uslugom osobne asistencije dodatno doprinose strukturiranju i standardizaciji procesa, čime se osigurava da se potrebe korisnika pravilno procjenjuju i zadovoljavaju. Članci 7-10 Zakona posebno se fokusiraju na uloge pomoćnika u nastavi (PUN) unutar sustava odgoja i obrazovanja, naglašavajući važnost njihove uloge u podršci učenicima s teškoćama u razvoju. Navedeni članci definiraju specifične zadaće i odgovornosti pomoćnika u nastavi, čime se osigurava da njihova uloga bude jasno prepoznata i valorizirana u obrazovnom procesu.

1.4.3. Pravilnik o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima

Državni pedagoški standard srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (NN 63/08), člankom 15. stavak 7 propisuje da škole učenicima s rješenjem za primjeren oblik obrazovanja trebaju osigurati pomoćnika u nastavi ili komunikacijskog posrednika. U skladu s time, 2018. godine Ministarstvo znanosti i obrazovanja je donijelo Pravilnik o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima, koji regulira ulogu pomoćnika u nastavi, uvjete za njihovo zapošljavanje te edukacije koje moraju proći. Ovaj pravilnik također precizira proces ostvarivanja prava na pomoćnika u nastavi za učenike s teškoćama, što je prema Igrić i sur. (2021) u Hrvatskoj najprimjereniji oblik podrške u inkluzivnom obrazovanju.

Pravilnik koji je bio očekivan od 2015. godine kako bi se unaprijedio sustav za učenike s teškoćama u razvoju, konačno je donesen 2018. godine. Te su ove godine, 2024. donesene

konačne izmjene i dopune Zakona. Cilj mu je bio osigurati jednake mogućnosti za učenike s teškoćama te njihovo punopravno sudjelovanje u obrazovnom procesu kako bi se spriječila diskriminacija temeljena na njihovim teškoćama i invaliditetu. Pravilnik je prvi put uveo smjernice za uključivanje pomoćnika u nastavi i stručnih komunikacijskih posrednika u školama i ustanovama koje se bave odgojem i obrazovanjem.

1.4.4. Kriteriji za ostvarivanje pomoćnika u nastavi

Prema Zakonu o osobnoj asistenciji (NN 71/2023) i već spomenutom Pravilniku o pomoćnicima u nastavi (2024), roditelji učenika s teškoćama su ti koji podnose zahtjev za potporu tijekom obrazovanja javnoj ustanovi, a ta ustanova i sama može pokrenuti postupak prema službenoj dužnosti. Stručno povjerenstvo osnovne i srednje škole zatim procjenjuje psihofizičko stanje učenika i daje prijedlog o priznavanju prava na potporu nadležnom obrazovnom tijelu. Taj se prijedlog podnosi na posebnom obrascu koji je sastavni dio Pravilnika (2024) uz potrebnu dokumentaciju. Nakon što stručno povjerenstvo osnovne škole ili nastavničko vijeće srednje škole za učenika s teškoćama daje svoj prijedlog upravnom tijelu u županiji nadležnome za poslove obrazovanja, odnosno Gradskome uredu Grada Zagreba nadležnome za poslove obrazovanja, Upravni odjel, odnosno Gradski ured, donosi prijedlog o priznavanju prava na potporu tijekom odgojno-obrazovnog procesa, koje uključuje razloge za donošenje odluke. Ukoliko roditelji, nisu zadovoljni donesenom odlukom, imaju pravo podneti žalbu Ministarstvu obrazovanja, koje kasnije razmatra žalbe te donosi konačnu odluku. Ako je djetetu odobrena potpora tijekom odgojno-obrazovnog procesa, njemu se dodjeljuje pomoćnik u nastavi. Pomoćnik u nastavi pruža podršku svim učenicima posebnog razrednog odjela ili odgojno-obrazovne skupine kojima je rješenjem priznato navedeno pravo.

Učenik ima pravo na pomoćnika u nastavi na osnovi većih teškoća koje ga sprječavaju u samostalnom funkcioniranju te treba stalnu ili povremenu potporu pomoćnika u nastavi, odnosno ima:

- a) veće teškoće u motoričkom funkcioniranju donjih i/ili gornjih ekstremiteta,
- b) veće teškoće u komunikaciji i socijalnim interakcijama te senzornoj integraciji, a povezane su s poremećajima iz autističnog spektra,
- c) veće teškoće u intelektualnom funkcioniranju udružene s drugim utjecajnim teškoćama,

d) veće teškoće proizašle oštećenjem vida,

e) veće teškoće koje se manifestiraju u ponašanju tako da ih ometaju u funkcioniranju i ugrožavaju njihovu fizičku sigurnost i/ili fizičku sigurnost drugih učenika (NN 85/2024).

1.5. Pomoćnici u nastavi

Velki i Romstein (2014), prema Igrić i sur. (2021) navode kako je prve neformalne programe osposobljavanja za pomoćnike u nastavi u Hrvatskoj pokrenuo Centar za inkluzivnu potporu IDEM, nakon što su pomoćnici u nastavi uvedeni u sustav 2005. godine. Godine 2012. Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih odobrila je Program osposobljavanja za pomoćnike u nastavi, temeljen na prijedlogu uglednih stručnjaka za inkluziju iz Centra za cjeloživotno učenje IDEM. Ovim odobrenjem, Ministarstvo znanosti i obrazovanja dalo je ovlast Učilištu za obrazovanje odraslih IDEM da provede prvi program usavršavanja pomoćnika u nastavi. Prema IDEM (2007), pomoćnici u nastavi predstavljaju oblik podrške učenicima s teškoćama u razvoju koji su uključeni u redovan sustav odgoja i obrazovanja.

Slijedom navedenog, prema Pravilniku o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima (NN 85/2024), pomoćnici u nastavi su stručne osobe koje pružaju neposrednu podršku djeci s teškoćama u razvoju tijekom odgojno-obrazovnog procesa, prilagođavajući se individualnim potrebama svakog učenika u skladu s njegovim razvojnim izazovima. Poslovi pomoćnika u nastavi, detaljno su definirani već navedenim Pravilnikom, a očituju se pri primanju podrške učeniku tijekom obavljanja zadataka koji zahtijevaju komunikacijske, senzorne i motoričke aktivnosti. Podrška obuhvaća pomoć pri zadovoljavanju osnovnih životnih potreba, uključujući hranjenje, kretanje i higijenu, kao i podršku u svakodnevnim nastavnim, izvannastavnim i izvanučioničkim aktivnostima. Svi zadaci provode se prema unaprijed izrađenom programu koji uzima u obzir funkcionalne sposobnosti i potrebe svakog učenika, te se realiziraju u skladu s uputama učitelja, nastavnika i stručnog tima škole.

O izvršenim poslovima, pomoćnici u nastavi dužni su voditi evidenciju putem Dnevnika rada, u skladu s propisanim obrascem (Pravilnik o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima, NN 102/18, 59/19, 22/20, 91/23. čl.3). Program rada u kojem se navodi koji su se oblici podrške koristili u radu s učenikom, prati stručni suradnik škole, koji ima važnu ulogu pri usmjeravanju samog pomoćnika na pravilan i adekvatan rad.

Pomoćnici u nastavi prepoznati su kao ključan čimbenik za uspješno uključivanje učenika s teškoćama u obrazovni sustav na svim razinama. Imaju važnu ulogu u socijalizaciji djece, olakšavajući interakciju s vršnjacima i drugim osobama uključenim u obrazovanje. Glavni cilj potpore koju pružaju pomoćnici jest izjednačavanje mogućnosti učenika, omogućujući im veću samostalnost i ostvarivanje potencijala unutar školskog okruženja, ali i izvan njega. Drandić (2017) u svom radu navodi kako pomoćnici pružaju neposrednu podršku učenicima, osiguravajući im potrebnu pomoć u razredu, uvijek u skladu prema smjernicama stručnih suradnika i uzimajući u obzir specifične potrebe i sposobnosti djeteta. Kako bi se osigurala učinkovita podrška, važno je jasno definirati način osposobljavanja pomoćnika, njihovu ulogu u nastavi te im dodijeliti konkretne zadatke s preciznim pravilima. Time se omogućava da učenici dobiju odgovarajuću pomoć i podršku u svim školskim aktivnostima.

Prije zapošljavanja, kandidati moraju ispunjavati određene kriterijem uključujući završenu edukaciju za pomoćnika u nastavi. Zapošljavanje se odvija putem različitih vrsta ugovora na određeno razdoblje, obično u trajanju od jedne školske godine, nakon čega se prijavljuju nadležnim tijelima za zapošljavanje. Financiranje plaća pomoćnika može dolaziti iz školskog proračuna, fondova Europske unije i drugih izvora. Dakle, njihove plaće nisu uniformne, što predstavlja posebnu problematiku jer dolazi do velikih razlika u plaći unutar različitih, ali i istih škola.

Osoba koja pruža neposrednu pomoć učeniku s teškoćama u razvoju, odnosno pomoćnik u nastavi, treba posjedovati osobne i profesionalne vještine koje su od velike važnosti za obavljanje ovog posla. Pregledi dosadašnjih istraživanja ukazuju na odgovornost prilikom obavljanja ovog posla, jasno razumijevanje vlastitih zadataka, kao i sposobnost interpretacije informacija unutar školskog okruženja. Pomoćnici trebaju posjedovati niz ključnih osobina koje je nužno primjenjivati u radu s učenicima te kontinuirano raditi na stručnom usavršavanju. Neke od najvažnijih osobina uključuju empatiju koja se odnosi na razumijevanje i suosjećanje, strpljenje koje je nužno u radu s djecom s teškoćama zbog svih izazova s kojima se susreću, dobro razvijene komunikacijske vještine ključne za uspješnu suradnju, ali i organizacijske vještine. Nadalje, fleksibilnost koja je važna zbog prilagodbe u različitim situacijama, proaktivnost prilikom prepoznavanja potreba učenika te kreativnost i sposobnost timskog rada. Razvijanje ovih, ali i mnogih drugih osobina može pomoći pomoćnicima u nastavi da postanu učinkovitiji u svom radu i da pruže kvalitetnu podršku učenicima s teškoćama u razvoju.

1.5.1. Uloga pomoćnika u nastavi

Uloga pomoćnika u nastavi u inkluzivnom obrazovanju je neprocjenjiva. Oni su ključni za stvaranje inkluzivnog i stimulativnog okruženja u kojem svi učenici imaju jednake mogućnosti za učenje i razvoj. Kroz individualiziranu podršku, zajednički rad s nastavnikom i uspostavljanje poticajnog okruženja u razredu, pomoćnici u nastavi pridonose postizanju ciljeva svih učenika.

Primarna uloga pomoćnika u nastavi jest da su resursi profesionalne potpore učeniku s teškoćama u njegovim svakodnevnim aktivnostima te da budu spremni na dodatan angažman i učenje, da u razredu i školi potiču prihvaćanje i razumijevanje individualnih razlika, da stvaraju prilike za učenje o razlikama, samopoštovanju, osjećaju pripadnosti školskoj zajednici. Pomoćnik u nastavi ima ulogu i, između ostalog, podrške učitelju, školi, kurikulumu, roditeljima, ali i ostalim učenicima u razredu (Drandić i Radetić Paić, 2020). Shodno tome, pomoćnici u nastavi imaju značajnu ulogu pri socijalizaciji učenika s teškoćama, njegovog uključivanja u razredni kolektiv te izgradnje ugodnog socijalnog i emocionalnog razrednog ozračja.

Uloga pomoćnika u nastavi također se očituje u osiguravanju kvalitete obrazovne inkluzije. Njihova zadaća ne obuhvaća samo podršku u usvajanju odgojno-obrazovnih sadržaja i integraciji učenika s teškoćama u razvoju u razred, već i poticanje samostalnosti učenika u procesu učenja, čime se podižu njihovi obrazovni standardi. Pravilnik o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima iz 2024. godine, najčešće se fokusira na pružanje podrške u pripremi, organizaciji i realizaciji nastavnog procesa. Nadalje, detaljno opisuje zadaće pomoćnika u nastavi, koje se usredotočuju na podršku prilikom uključivanjem učenika s teškoćama u kolektiv, zadovoljavanje svih fizičkih potreba učenika u skladu s njihovim teškoćama, pomoć pri izvršavanju školskih aktivnosti i zadataka, te suradnju sa stručnjacima i roditeljima učenika s teškoćama u razvoju, kao i praćenje i dokumentiranje napredovanja učenika.

Mujaković i Božić (2017), prema Drandić i Radetić Paić (2020) navode: „Pomoćnik u nastavi je osoba koja pruža pomoć prema individualnim potrebama djeteta ili učenika s teškoćama u razvoju. To je osoba koja će pružiti pomoć u mjeri u kojoj je to djetetu ili učeniku potrebno, a ovisno o sposobnostima učenika. Pomoćnik u nastavi pruža tehničku pomoć, roditelj ukazuje na posebnosti, a stručni tim škole određuje nivo i količinu podrške koju

pomoćnik u nastavi pruža pojedinom djetetu ili učeniku.“ (Mujkanović i Božić, 2017, prema Drandić i Radetić Paić, 2020).

Uloga pomoćnika u nastavi je višestruka. Primarno, on pruža individualiziranu podršku učenicima s teškoćama u razvoju, pomažući im da savladaju nastavni materijal, razviju socijalne vještine i povećaju svoju samostalnost. Ovisno o potrebama učenika, pomoćnik može pružati podršku u različitim područjima, od usvajanja novih znanja i vještina, preko razvoja komunikacijskih sposobnosti, do organizacije svakodnevnih aktivnosti. No, uloga pomoćnika u nastavi se ne svodi samo na rad s učenicima s teškoćama u razvoju. Oni su, također, važni suradnici učitelja, pružajući mu podršku u planiranju i provođenju nastave, pripremanju materijala i praćenju napretka učenika. Pregled dosadašnjih istraživanja je pokazao kako je kvalitetna suradnja između nastavnika i pomoćnika u nastavi od izrazite važnosti za učinkovito uključivanje učenika s teškoćama u razvoju u obrazovni proces.

Pomoćnici u nastavi, također, imaju važnu ulogu u stvaranju pozitivne atmosfere u učionici. Oni potiču suradnju i međusobno prihvaćanje među učenicima, pomažući im da razviju osjećaj pripadnosti. Također, oni mogu pružati podršku i drugim učenicima, pomažući im da bolje razumiju svoje vršnjake s teškoćama i razviju empatiju. Međutim, da bi pomoćnici u nastavi mogli uspješno obavljati svoju funkciju, potrebno je osigurati odgovarajuće uvjete za njihov rad. To uključuje kontinuiranu edukaciju, adekvatnu podršku stručnjaka te dovoljno vremena za planiranje i pripremu.

1.5.2. Izazovi s kojima se susreću pomoćnici u nastavi

Inkluzivno obrazovanje, kako je već navedeno, odnosi se na uključivanje učenika s teškoćama u razvoju u redovnu nastavu. U takvim je okolnostima uobičajeno uključiti pomoćnika u nastavi kao oblik podrške učeniku te nastavnicima i učiteljima. Pomoćnici u nastavi susreću se sa svakodnevnim izazovima prilikom obavljanja različitih zadataka s učenicima budući da njihov rad ne uključuje samo pružanje podrške učenicima u školskom okruženju, već i koordinaciju između nastavnika, školskog osoblja i drugih učenika te učenika s teškoćama u razvoju. Riječ je o vrlo izazovnom radu koji uključuje davanje uputa, pomoć tijekom grupnih aktivnosti, nadzor, izrade domaćih zadaća, pomoć u korištenju toaleta, pomoć u školskim zadacima, poticanje socijalnih vještina i interakcije i dr. (Nižić, 2021).

Krampač-Grljušić, Žic Ralić i Lisak (2010, prema Nižić, 2021) navode kako se izazovi u radu pomoćnika u nastavi ogledaju i u kontekstu načina na koji će ih učenici doživjeti. Smatraju da većina učenika, pomoćnika u nastavi doživljava kao podršku i kao prijatelja koji pomaže u razumijevanju nastavnog sadržaja, obavljanju različitih školskih zadataka i sl. Mišljenja su kako učenici shvaćaju da pomoćnici u nastavi pridonose njihovom boljem uspjehu i interakciji s drugom djecom.

Neki od ključnih izazova koji mogu utjecati na kvalitetu rada pomoćnika u nastavi su (Puškarić i Vrban, 2017):

- Nedostatak jasno definirane uloge i statusa jedan je od najvećih izazova s kojima se pomoćnici u nastavi susreću. Često postoji nejasnoća oko njihovih ovlasti, odgovornosti i mjesta u obrazovnom sustavu. Ova nedefiniranost može dovesti do nesigurnosti, nedostatka poštovanja i otežane suradnje s učiteljima i drugim stručnjacima.
- Nedovoljna stručna osposobljenost, također, predstavlja značajan izazov. Iako su neki pomoćnici u nastavi educirani za svoj posao, često se događa da nemaju dovoljno znanja i vještina za rad s učenicima s različitim teškoćama. Nedostatak kontinuirane edukacije i usavršavanja ograničava njihov profesionalni razvoj i sposobnost pružanja kvalitetne podrške učenicima.
- Nedostatak vremena za planiranje i pripremu je još jedan problem s kojim se pomoćnici u nastavi suočavaju. Često su preopterećeni brojnim zadacima i obavezama, što im ne ostavlja dovoljno vremena za detaljno planiranje i pripremu aktivnosti za učenike. To može dovesti do manjka individualizacije u radu i smanjene učinkovitosti.
- Nedovoljna suradnja s učiteljima može biti prepreka u uspješnom radu pomoćnika u nastavi. Nedostatak jasne komunikacije, različita očekivanja i stavovi o ulogama mogu otežati suradnju i smanjiti učinkovitost u nastavi.
- Nedovoljna materijalna i tehnička opremljenost, također, predstavlja izazov. Nedostatak prilagođenih nastavnih sredstava, pomagala i tehnologije može ograničiti mogućnosti pomoćnika u pružanju kvalitetne podrške učenicima.

Pregledom dostupne literature i prijašnjih istraživanja na ovu temu, utvrđeno je da su izazovi s kojima se u svome radu suočavaju pomoćnici u nastavi često složeni i višeslojni. Jedan od izazova je nedostatak jasno definirane uloge unutar obrazovnog sustava, zatim njihova prava i problem statusa koji se proteže kao važan problem godinama. Nadalje, razni

problemi do kojih dolazi zbog nejasnoća u komunikaciji bilo s učiteljem, učenikom ili roditeljima mogu dovesti do nesporazuma i frustracija u radu. Također, pomoćnici u nastavi često rade u uvjetima koji optimalni, što znači da se često suočavaju s nedostatkom resursa, preopterećenosti u radu, ali i podrške, što nadasve može otežati njihovu sposobnost za pružanjem adekvatne podrške. Svi ovi izazovi upućuju na potrebu za boljim sustavom podrške i edukacije namijenjene pomoćnicima u nastavi, te za regulacijom statusa i položaja samog pomoćnika u nastavi kako bi se postiglo učinkovito i adekvatno ispunjavanje vlastite uloge.

2. PROBLEM ISTRAŽIVANJA

Abbott, McConkey i Dobbins (2011) u svom radu ističu važnost uloge pomoćnika u nastavi kao ključnog dionika za uspješnu prilagodbu djece s teškoćama u razvoju u odgojno – obrazovni sustav. S obzirom na to da pomoćnici u nastavi imaju značajan utjecaj na prilagodbu i podršku koju pružaju učenicima s teškoćama u razvoju važno je uzeti u obzir zadovoljstvo radom i motivaciju samih pomoćnika u nastavi koji su važan čimbenik za uspješno pružanje adekvatne podrške učenicima. Ovi čimbenici proizlaze iz svijesti o pozitivnom utjecaju koji imaju na učenike te njihovom cjelokupnom napretku i razvoju. Međutim, pomoćnici u nastavi se također suočavaju s brojnim izazovima u radu. Rad s učenicima s teškoćama u razvoju može biti doista zahtijevan te iziskuje strpljenje, fleksibilnost i prilagodljivost. Ponekad se mogu suočiti s poteškoćama u komunikaciji ili izazovnim ponašanjem samog učenika, što također može utjecati na njihovu motivaciju. Dodatno, nedostatak vremena, resursa i podrške može predstavljati izazov za pomoćnike u nastavi.

3. CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog rada bio je razumjeti iskustva pomoćnika u nastavi te dobiti uvid u zadovoljstvo i izazove s kojima se susreću pomoćnici u nastavi u srednjoškolskim ustanovama na području grada Bjelovara te njihova potreba za znanjem i podrškom.

Formirana su sljedeća istraživačka pitanja:

1. Koje vještine i znanja su potrebna za pružanje kvalitetne podrške učenicima s teškoćama te što utječe na motivaciju i zadovoljstvo?
2. Koji su najčešći izazovi s kojima se suočavaju pomoćnici u nastavi u redovnom srednjoškolskom obrazovanju u radu s učenicima s teškoćama u razvoju?
3. Kakva je pomoć i podrška potrebna pomoćnicima u nastavi u njihovom radu s učenicima s teškoćama u razvoju?

4. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

4.1. Sudionici istraživanja

U istraživanju je korišteno namjerno neprobabilističko uzorkovanje pri odabiru sudionika istraživanja. Namjerno uzorkovanje je vrsta uzorkovanja u kojoj istraživač odabire sudionike s određenom svrhom ili namjerom. Obično se koristi namjerno uzorkovanje, koje uključuje odabir sudionika koji dijele određena obilježja i imaju potencijal za pružanje bogatih, relevantnih i različitih podataka koji su značajni za istraživačko pitanje (Ajduković, 2014). U ovom kvalitativnom istraživanju, kriteriji koje su sudionici morali zadovoljiti kako bi bili uključeni u istraživanje su: završena četverogodišnja srednja škola, rad s djecom s teškoćama u razvoju te rad u redovnoj srednjoj školi na području grada Bjelovara.

S obzirom na temu i cilj istraživanja, bilo je važno da su sudionici završili četverogodišnju srednju školu, što je ujedno i uvjet prilikom zapošljavanja na radnom mjestu pomoćnika u nastavi te da rade u redovnom srednjoškolskom sustavu s djecom s teškoćama u razvoju na području grada Bjelovara.

Dio ispitanika i istraživačica poznaju se od prije zbog iskustva rada u jednoj srednjoj školi te su ti sudionici u istraživanje pozvani izravnim kontaktom od strane istraživačice. Dok je drugi dio sudionika prikupljen metodom snježne grude. Sudionici su kontaktirani telefonskim pozivom te su svi dobrovoljno pristali sudjelovati u istraživanju. Prije same provedbe ovog istraživanja, sudionicima je bio objašnjen cilj istraživanja, ali i način provedbe te njihova uloga u istraživanju kao i prava koja imaju tijekom sudjelovanja. Nadalje, svi su sudionici potpisali suglasnost prije same provedbe intervjua (vidjeti Prilog 1).

U istraživanju je sudjelovalo 10 sudionika. Početni broj sudionika bio je 12, ali su dvije osobe odustale od sudjelovanja u istraživanju. U istraživanju su sudjelovale sve osobe ženskog spola, dakle njih 10. Sudionice su različitih dobnih skupina te se i duljina njihovog rada u ulozi pomoćnika u nastavi razlikuje. Prosječna dob sudionica je 45 godina, najstarija sudionica ima 59 godina, a najmlađa 19. Sudionice su uglavnom žene starije životne dobi koje su ovaj posao počele obavljati nakon što su ostale bez posla u struci te dvije studentice. Njih 3 imaju završen diplomski studij, dok ostalih 7 ima završenu četverogodišnju srednju školu. Dvije ispitanice su završile studij koji je srodan ovom zanimanju. Raspon radnog iskustva proteže se od 4 mjeseca do 12 godina. Od ukupnog broja sudionika njih 9 ima završenu edukaciju za pomoćnika u nastavi dok jedna sudionica nema zbog završenog Učiteljskog fakulteta. Sve su sudionice

završile edukacije različitog trajanja, pa su tako neke pohađale edukaciju u trajanju od 3 dana, dok su druge završile edukaciju u trajanju do dva tjedna. Sve sudionice imaju jednog učenika kojemu pružaju podršku, dok jedna sudionica pruža podršku dvama učenicima s teškoćama. Spekatar teškoća s kojima rade sudionice kreće se od cerebralne paralize ili nekog drugog tjelesnog invaliditeta, poremećaja iz spektra autizma, teškoća u učenju, poremećaja u ponašanju i intelektualnih teškoća. Od ukupnog broja sudionika, njih 5 radi u redovnoj školi u pomoćnim razrednim odjelima, dok drugih 5 radi u redovnim razredima. U vrijeme provođenja istraživanja, sve su sudionice bile nezaposlene.

4.2. Način provođenja istraživanja

Prije provođenja intervjua, provedena je temeljita priprema koja je obuhvaćala detaljnu analizu i sintezu relevantne literature i prijašnjih istraživanja, definiranje istraživačkog problema, postavljanje cilja istraživanja i istraživačkih pitanja te u konačnici izradu polustrukturiranog intervjua.

Postupak istraživanja je proveden od strane istraživačice po završetku školske godine 2023./24., u razdoblju od 21. lipnja 2024. do 17. srpnja 2024. godine. Kao što je već spomenuto, u istraživanju je sudjelovalo 10 sudionika. Svi su intervjui provedeni individualno od čega su dva intervjua provedena putem telefonskog poziva, a preostalih osam intervjua je provedeno „licem u lice“ u stambenom prostoru sudionika ili u prostoru Narodne knjižnice „Petar Preradović“ u Bjelovaru. Ukupno trajanje provedenih intervjua jest 10 sati i 30 minuta, dok je svaki intervju u prosjeku trajao 60 minuta. Intervju je proveden na način koji je bio prihvatljiv sudionicima, uz prethodno dogovoren datum i vrijeme. Svi su sudionici unaprijed bili obaviješteni o snimanju intervjua te razlozima snimanja. Nakon završetka snimanja svih intervjua, provedena je transkripcija istih, uz brisanje originalnih snimaka. U transkriptima su promijenjeni svi podaci i informacije koje bi mogle otkriti identitet ispitanika, učenika, njihovih roditelja ili zaposlenika škole. Svi intervjui su doslovno prepisani, bez izostavljanja sadržaja koji nije relevantan za temu istraživanja.

Prema Čorkalo Biruški (2014) kvalitativna istraživanja, uz standardne kriterije metodološke strogosti i kvalitete, uglavnom su dugotrajna, skupa, zahtjevna na svim razinama, kako intelektualno tako i emocionalno te postavljaju brojne etičke izazove i uključuju niz etičkih aspekata. Milas (2009) u svom radu navodi kako etički aspekti istraživanja obuhvaćaju

prvenstveno informiranje sudionika o svrsi i prirodi istraživanja kako bi se izbjegle pogrešne pretpostavke. Nadalje, ističe važnost jasnog razumijevanja fenomena proučavanja i onoga što se od njih očekuje tijekom istraživanja. Jedno od važnih načela je i dobrovoljno sudjelovanje u istraživanju, ali i pravo sudionika na odustajanje, koje je ključno načelo svakog istraživanja, na što su moji sudionici pravovremeno bili obaviješteni.

Vođena time, načela koja su bila primijenjena i osigurana svim sudionicima prilikom ovog istraživanja su: načelo upoznavanja s istraživanjem, načelo povjerljivosti, dobrovoljnosti, prava na odustajanje te načelo zaštite identiteta sudionika, odnosno načelo anonimnosti. Sudionici su dobrovoljno uključeni u istraživanje te su imali mogućnost odustati od istraživanja. Njihovi su podaci bili zaštićeni kako bi se osigurala privatnost i povjerljivost, a sudionici su bili upoznati s tim da se njihovi podaci neće koristiti na način na koji bi ih mogli identificirati. Prije sudjelovanja, sudionici su potpisali suglasnost za sudjelovanje u istraživanju te im je pojašnjeno kako se dobiveni podaci neće koristiti u druge svrhe osim za provedbu diplomskog rada. Ovim mjerama osigurana je potpuna anonimnost, dakle zaštita podataka i poštivanje privatnosti sudionika istraživanja. Nadalje, kako bi povjerljivost podataka ostala očuvana, u istraživanju nisu navedene srednje škole u kojima su sudionici zaposleni. Prije provođenja istraživanja, sudionici su bili obaviješteni o potrebi snimanja intervjua putem diktafona te su imali mogućnost zatražiti da se određeni dijelovi razgovora ne koriste u obradi podataka. Također su bili obaviješteni da, u slučaju nejasnoća, mogu zatražiti stanku ili dodatna pojašnjenja. Svi sudionici su bili upoznati s procesom transkribiranja intervjua i svrhom tog postupka u obradi podataka te brisanjem audiosnimaka po završetku postupka transkripcije. Osobe koje su sudjelovale u intervjuu „licem u lice“, osobno su potpisale suglasnost za sudjelovanje u istraživanju, dok su ostali sudionici tu izjavu poslali putem e-maila. O svojim pravima tijekom provedbe istraživanja i samog intervjua, svi su sudionici još jednom bili informirani prije početka istoga.

4.3. Metode prikupljanja podataka

Ovim istraživanjem želio se dobiti uvid u perspektive pomoćnika u nastavi zaposlenih u redovnim srednjim školama na području grada Bjelovara, kroz uvažavanje njihovih iskustava i doživljaja kroz rad u školama te razumijevanje za izazove s kojima su se susretali u svom dosadašnjem radu. Sukladno postavljenom cilju istraživanja, metoda prikupljanja podataka koja je najadekvatnija i najbolje odgovara na navedene istraživačke interese jest polustrukturirani intervjui. Polustrukturirani intervjui su vrsta intervjua u kojem su pitanja

oblikovana u skladu s teorijskim okvirom. Polustrukturirani intervju je metoda prikupljanja podataka u okviru kojeg istraživač ima unaprijed pripremljen podsjetnik za intervju, koji sadrži teme i okvirna pitanja, ali slijedi logiku razgovora i slobodu sudionika istraživanja u odgovaranju te ostavlja mogućnost da se otvore neke nove teme koje su važne sudionicima (Tkalac Verčić, Sinčić Ćorić, Pološki Vokić, 2010). Dakle, polustrukturirani intervju se sastoji od otvorenih pitanja koja potiču sudionika na pružanje detaljnijih, opisnih odgovora. Ova metoda prikupljanja podataka pruža mogućnost otvaranja novih perspektiva i stjecanje dubljeg razumijevanja u našem području istraživanja. To znači da u slučaju pojavljivanja novih tema od potencijalne važnosti za istraživanje, polustrukturirani intervju omogućava produblјivanje teme kroz nova pitanja koja nisu unaprijed definirana istraživačkim. Ovakav oblik intervju proveden je sa sudionicima u onom obliku koji je njima najviše odgovarao. Stoga su provedeni intervjui putem telefonskog poziva i „licem u lice“.

Sudionicima su prvo postavljena sociodemografska pitanja (vidjeti Prilog 2) koja se odnose na dob, spol, postignuti stupanj obrazovanja, rad u redovnom razredu ili razrednom odjelu s posebnim programom, broj učenika kojima se pruža podrška te radni status. Potom su postavljena pitanja kroz istraživački protokol koji je sastavljen samostalno od istraživačice za potrebe provedbe ovog istraživanja te odobren od strane mentorice (vidjeti Prilog 3). Pitanja su konstruirana s ciljem pružanja odgovora na istraživačka pitanja postavljena u ovom istraživanju, a obuhvaćaju područja edukacije i prethodnog znanja o radu s djecom i učenicima s teškoćama u razvoju, motivaciju i zadovolјstvo koje utječe na njihov rad, podršku stručne službe, podršku i prihvaćanje nastavnika i drugih pomoćnika u nastavi, te izazove s kojima se susreću pomoćnici u nastavi u svom radu u redovnim srednjim školama.

4.4. Obrada podataka

Analiza podataka u kvalitativnim istraživanjima može biti jako različita od istraživanja do istraživanja. To često ovisi o postavljenom problemu, teorijskom pristupu koji se koristi te samoj prirodi podataka. Autori bi na početku uvijek trebali navesti koji se pristup u analizi koristi: utemeljena teorija (engl. grounded theory), tematska analiza, fenomenološka interpretativna analiza, etnografija, analiza diskursa i sl. (Buljan, 2021). Stoga je u svrhu obrade podataka u ovom istraživanju, provedena tematska analiza podataka koju Braun i Clarke (2006) definiraju kao metodu pogodnu za identifikaciju, analizu i izvještavanje o temama prepoznatim u sklopu dobivenih podataka. Navedeni autori, definiraju korake tematske analize koji

uključuju upoznavanje s podacima, stvaranje inicijalnih kodova, traženje i pregledavanje tema, definiranje i imenovanje tema te pisanje izvješća. Dakle, tematska analiza podrazumijeva kategorizaciju podataka o određeni broj tema ili opisnih kategorija, odnosno podtema.

Po završetku provedbe polustrukturiranog intervjua, slijedilo je transkribiranje. Proces transkripcije podataka, izrealiziran je na tradicionalan način, tako da su se preslušavale audiosnimke i sinkrono se zapisivao izrečeni sadržaj. Nakon transkripcije, svi intervjui su detaljno iščitani i obrađivani kako bi se osiguralo potpuno obuhvaćanje dobivenih relevantnih informacija. Nakon čega je uslijedio proces inicijalnog kodiranja, koje predstavlja karakterističan način kategorizacije podataka u kvalitativnim istraživanjima. Kodovi predstavljaju istraživačevu interpretaciju podataka, odnosno njegov pogled na podatke, a sastavljeni su od kratkih opisa sadržaja manjih dijelova podataka. Dobiveni kodovi, potom su razvrstani u kategorije, odnosno podteme, koje su potom grupirane u teme. Završno, teme su oblikovane tako da pruže odgovore na postavljena istraživačka pitanja.

5. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

5.1. Vještine i znanja potrebna za pružanje kvalitetne podrške učenicima s teškoćama u razvoju te utjecaj na motivaciju i zadovoljstvo

Analizom podataka, dobiveni su rezultati koji daju odgovor na prvo istraživačko pitanje: „Koje vještine i znanja su potrebne za pružanje kvalitetne podrške učenicima s teškoćama u razvoju te što utječe na motivaciju i zadovoljstvo?” Sukladno dobivenim rezultatima utvrđene su četiri teme i odgovarajuće podteme koje su prikazane u Tablici 1.

Tablica 1. Teme i podteme u okviru istraživačkog pitanja: „Koje vještine i znanja su potrebne za pružanje kvalitetne podrške učenicima s teškoćama u razvoju te što utječe na motivaciju i zadovoljstvo?”

TEMA	PODTEMA
Vještine potrebne za pružanje podrške	Iskustvo u radu Formiranje odnosa s učenicom Karakterne osobine pomoćnika u nastavi Postavljanje jasnih granica u radu
Znanja potrebna za pružanje podrške	Primjena prethodnih znanja Određivanje podrške u radu Provođenje socijalizacije
Utjecaj na motivaciju	Zadovoljstvo i sreća učenika Uspjeh učenika Zahvalnost
Utjecaj na zadovoljstvo	Rad s ljudima Direktan utjecaj na učenikov razvoj Zadovoljstvo radnim mjestom

U svojim odgovorima, sudionici istraživanja su isticali koje su to vještine i znanja potrebna kako bi se učenicima pružila adekvatna podrška te što sve u radu utječe na njihovo zadovoljstvo i što ih motivira na rad. Sukladno tome, definirane su teme prema jednakim nazivima te odgovarajuće podteme. U prvu temu pod nazivom **vještine potrebne za pružanje podrške** svrstavamo sljedeće podteme: **iskustvo u radu** („Moraš paziti da zaštitiš dijete, a ne napraviti mu medvjedu uslugu. (S1)“, „Meni je važno da ja njega nasmijem, da on izbaci tu

agresiju iz sebe. Pokušao je provocirati, ali nije išlo. Ne smiješ padati na njihove provokacije. To je dobar način suočavanja, ali to ne možeš nigdje u teoriji naučiti, to učiš sam po principu pokušaj pogreška. Učimo na primjerima, a ne na teoriji. (S3)”, „Moja intuicija je dobra što se tiče klinaca, stvarno mislim da je moja procjena u vezi njih jako dobra... (S3)“, „...iskustvo je ono što je važno u ovom poslu. Moraš ih znati pročitati, moraš ih upoznati. (S5)”, „...ja puno više znam koliko oni znaju i mogu jer sam s njima stalno, nego profesor koji je s njima dva puta tjedno. (S7)“, „Način na koji radimo, to je nešto što s vremenom sami shvatimo, ispipavamo teren dok ne upoznamo učenika. (S10)”, **formiranje odnosa s učenicima** („Znači, ja se nisam postavila u nivou nekog profesora, jer sam ja željela da djeca imaju u mene povjerenje, jer sam smatrala da je važno da ja nisam neka barbaroga pred kojom oni ne smiju reći ništa. (S1)”, „Ja sam njima znala reći: „Gledaj zlato, moraš dati. Ne možeš ti čekati da će svi doći tebi. Ako su svi vani pod odmorom, moraš i ti izaći van, ne možeš samo čekati da oni dođu k tebi.” (S1)“, „Crta zastave svih zemalja, onda mi uspoređujemo zastave, boje, glavne gradove tih zemalja i tako. Voli priče iz povijesti i slušati o tome kako sam se ja igrala kad sam bila mala. Stvorili smo neki odnos povjerenja, izgradili smo ga i od tada niti jedan incident nismo imali. (S3)”, „Ja sam njima pristupila prijateljski i rekla da neću tužakat sve dok ne ugrožavaju sebe i ostale, tako da su me odmah dobro prihvatili. (S6)“, „Jednostavno s njima se mora stvoriti ta doza povjerenja. Mi smo prvi na frontu kojima se oni povjeravaju kada nešto je i kada je neki problem u razredu jer smo s njima stalno. (S9)”, „...prva misao mi je bila kako ću ja s njima, samo sam par godina starija od njih, ali sam samu sebe iznenadila. Njima je bilo lakše upravo zbog toga što sam im godinama bliže. Povjerenje je ključno. Dok oni steknu tvoje povjerenje, onda se gradi odnos, a ti bez toga dalje ne možeš nastaviti s radom. (S10)”), zatim podtema **karakterne osobine pomoćnika u nastavi** u koju pripadaju brojne osobine i karakteristike kao što su strpljenje, upornost, snalažljivost, razumijevanje, promišljenost, domišljatost, empatija, predanost radu, dobro prosuđivanje, upornost, ali i brojne druge osobine koje su potkrepljene sljedećim izjavama („U ovom poslu, treba biti strpljiv. (S2)”, „...onda pod odmorom još dodatno objasnim što treba... (S2)“, „Iako je imala cerebralnu paralizu, mi smo nastojale vježbati motoriku i ona se cijelo vrijeme trudila pisati krasopisom. (S2)“, „Recimo imala sam dvoje učenika s istom dijagnozom, a totalno su bili drugačiji, nisam mogla pronaći poveznice. Ni emotivno, ni socijalno, ni intelektualno, totalno su bili drugačiji. Sve ono što je bio on, ona nije i obratno. Jednostavno ti moraš svako dijete osjetiti. I ne radiš sa svakim isto. I ne znam. I oni se i mijenjaju. Ali, vi ste zapravo ti koji ste s njima kroz taj cijeli proces. (S2)”, „...volio je tipa geografiju, ali specifično recimo glavne gradove, zastave pa smo to nešto i radili, ali moraš stalno slušati dijete, sam njegov pogled i pokret ti već govore, naučiš to brzo

s vremenom. (S2)” „...a s ovom djecom moraš biti oprezan i svaku riječ vagnuti i znati što si ti napravila i do koje mjere da se ne dogodi nešto jer svi su oni jako osjetljivi... (S2)” „Ja sam se trudila najviše posvetiti onima koji su me najviše trebali, to su najčešće bili učenici kojima sam ja službeno bila pomoćnik. Znala sam pod odmorom pregledati bilježnice, nadopisati nekome nešto ako je ispustio tokom sata, znala sam pomagati svima dok je bilo vremena, ali primaran je bio moj učenik. (S4)“, „Moraš imati ljubavi, strpljenja, razumijevanja, ostati smirena u brojnim situacijama. Veliki je set sposobnosti potrebnih za taj posao. (S4)” „Uvijek ćeš uspjeti ako se potrudiš upoznati djecu... (S5)“, „...kažu mi da znam dozirati, kada mogu komunicirati s djecom, koliko i kada pomoći, kada povisit ton, kada ih smiriti. (S5)” „Moramo za ovaj posao biti otvoreni i dostupni jer to djeci znači jako puno. (S6)“, „...nemam problem prilikom pomaganja većem broju učenika jer dok sam radila kao učiteljica, morala sam se posvetiti i većem broju djece. (S7)”, „...potičem ga da vježba, evo nekako sam ga uspjela na kraju školske godine zainteresirati za rad. (S8)“). Posljednja podtema odnosi se na **postavljanje jasnih granica u radu** s učenicima s teškoćama u razvoju („...najčešće se prilagodiš djetetovom emocionalnom stanju, daš mu prostora onoliko koliko mu je potrebno, ali opet moraš imati na umu da se obave svi školski zadatci, ne treba dozvoliti djetetu da manipulira i tako izbjegava odrađivati zadano. (S4)“, „Sve je zapravo stvar kako ćeš se ti postaviti prema njima. Teško ti se nositi s nekim situacijama, teško ti se uopće unaprijed pripremiti jer nikad ne možeš znati što te čeka... samo treba biti spreman na sve. (S6)”, „Rekla sam mu da to što on malo ukrivo izreže taj papir nema nikakve veze. Sada bez problema sam reže, stavlja stvari u torbu, vadi knjige van itd.. Zašto da radim umjesto djeteta ono što dijete može samo. (S7)“, „...moramo imati granicu, sažaljenje nije rješenje. Nikako. Žali ih kad odeš doma, dok si s njima nema sažaljenja jer to nikome ništa ne pomaže. Moraš ocijeniti mogućnosti djeteta, ako ne možeš pitaj nekoga tko zna. I drži se toga. Preko nekih stvari se ne smije preći, bolje biti i malo stroži u nekim momentima i preispitati sebe. Nego previše dopustiti, a za dva dana istu stvar zabraniti. Ako si rekao učeniku da nešto mora, treba ili pak ne smije, pa ne govoriš to bez veze. Biti dosljedan. (S7)”, „Granice treba povući jer do čega ćemo doći, djeca će razviti naučenu bespomoćnost. (S10)“).

Sljedeća tema vezana je uz **znanja potrebna za pružanje podrške**, a njoj pripadaju tri podteme: **primjena prethodnih znanja** u radu („Dok sam radila kao učiteljica razredne nastave, uvijek sam imala jedno dijete koje je išlo po prilagođenom programu zbog raznih teškoća, a prije ovog posla sam radila kao zamjena za rehabilitatora u udruzi za autizam. (S7)”, „Ja sam išla na sve moguće edukacije koje su mi se ponudile, posebno mi se svidjelo

jedno predavanje, gdje sam ja mogla to znanje prenijeti ovdje, odnosno kako postupiti u određenom trenutku. (S9)”), **određivanje podrške potrebne u radu** („Koliko mu pomoći, a ne odmoći. Odvagnut. I to je nešto što sam učila i što učiš kroz vrijeme. Isto tako je individualno od djeteta do djeteta. (S1)”), „...ja dok sam dobila tog učenika, prvo što sam napravila bilo je to da sam mu rekla koja su njegova zaduženja, a gdje uskačem ja. (S10)“) i **provođenje socijalizacije** („Ovo je osjetljivo razdoblje. Pubertet. Srednja škola, on dolazi na novo. Sam po sebi je drugačiji. Još je kraj njega odrasla osoba. Znači, ja sam smatrala da je veliki dio mog posla, možda i najveći... ta socijalizacija. Ja sam na tome jako radila. (S1)”), „...on je kroz život svašta prošao, dijete je prošlo more operacija, a nije puno bio u školi, jednostavno je drugačiji, razumiješ drugačiji. I tu je jako teško i osjetljivo, uklopiti ga i da ga djeca prihvate. I s njegove strane i s njihove. (S1)“, „Ja sam smatrala da je bitno da nisam fokusirana samo na njega. Mi smo sve rješavali zajedno kao razred, gdje je on dio te zajednice. (S1)“, „Oni nekada neće ni naučiti ono što se od njih traži. Ono što je meni važnije, ići će u školu, bit će socijalizirani, družiti će se i bit će prihvaćeni. Utjecati će na njihovo samopouzdanje, samopoštovanje. (S3)“, „...do kraja godine smo naučili imena šest curica u razredu jer prije toga nije znao ničije ime nit je s ikim pričao. (S6)“, „Važno je raditi na socijalizaciji, ali ne samog učenika s teškoćama već i ostale djece u razredu jer oni često nisu senzibilizirani, osim ako nemaju nekog iz svoje okoline da ima nekakve teškoće. (S8)“).

Treća tema se odnosi na **motivaciju u radu**, a obuhvaća sljedeće podteme: **zadovoljstvo i sreću učenika** („Totalno ispunjavajuće, kada daš dio sebe tom djetetu, osjećaš da si nešto veliko napravio, da nije to sve samo da se obavi, ako ti pružiš sebe, i ako mu daš i tog znanja i ljubav, on će napredovati. Znači, uvijek ti je cilj da to dijete bude zadovoljno, da napreduje, da ne nazaduje nikako, da se osjeća ugodno. (S2)“, “Kada ja vidim da su oni sretni, da oni idu sretni iz škole, sretni u školu, to mi je najveća motivacija. (S3)“, „...kada je on vidio da je nešto napravio i da može nešto napraviti, bio je tako sretan i to mi je bilo super. (S6)“), **učenikov postignuti uspjeh** („Najveća mi je motivacija njihov uspjeh, svaki njihov mali pomak, svaki njihov osmijeh, svako njihovo zadovoljstvo, svaki uspjeh na bilo kojem planu znači, ili našli smo prijatelja, dobili smo dobru ocjenu, nešto smo naučili što nismo prije znali bilo, bilo šta, znači bilo kakav uspjeh. (S2)“, „Ta je učenica bila jako motivirana za rad, njoj je bilo jako stalo, samim tim sam i ja bila motivirana raditi s njom. (S2)“, „...kada vidiš napredak kod samog djeteta, kada dijete stvori motivaciju i volju za rad, znaš da ideš u dobrom smjeru. (S4)“, „Vidiš taj nekakav napredak na djeci. Vidiš da nije bilo uzalud. Nije to samo zbog ocjena. Ja imam taj posao i moram ga odraditi i gotovo. A kako ga odradiš? Razumiješ? Meni je to bitno.

(S5)“, „Uspjeh djece, bilo na planu što se tiče samih ocjena, njihovog mentalnog razvoja, nekakvog socijalnog isto. (S5)“, „...ovo je jako dobar posao jer se svaki dan vidi rezultat tvoga rada.(S7)“ i **zahvalnost** („Njihova zahvalnost, to je meni ono... najdraži dio posla. Ne ta zahvala čak, nego da ja znam da sam ja nekom pomogla i da netko to cijeni. (S2)“, „Ja to volim raditi i najviše me motivira njihovo hvala i njihov osmijeh. Dobra ocjena kojoj se oni vesele, a da ne govorim o zahvalnosti roditelja. (S7)“, „I onda dok vidim koliko su oni zahvalni na tome i kako oni prepoznaju moj rad i trud, to mi je najdraže. (S9)“).

Posljednja tema je navedena pod nazivom **utjecaj na zadovoljstvo**, a za nju su određene podteme: **rad s djecom s teškoćama** („..., ali općenito mi je bilo jako lijepo s djecom, ja sam imala ugodno i pozitivno iskustvo u radu s njima. (S1)“, „Uvijek su mi najljepši poslovi bili s ljudima, a ovaj posao mi je definitivno najljepši od svih, u kojem osjećam da stvarno nešto korisno radim, znači svi oni papiri, ništa me toliko nije ispunjavalo kao ovo. (S2)“, „Ja se u ovom poslu tako dobro osjećam, odlično mi je u odnosu na neki kancelarijski posao kojeg sam radila prije, 26 godina sam radila ono što nisam voljela, sada sam okružena ljudima, pomažem i radim ono što me ispunjava. (S3)“), **direktan utjecaj na učenikov razvoj** („Kad iziđu tako zreli ljudi. Puno je tri godine, jasno? Ja njih poznajem više nego bilo tko. (S5)“, „...kad izvedem učenika cijelo školovanje i onda vidim jednu zdravu, zrelu osobu koja ide dalje u tržište rada. Znači, uspjela sam u tom, to mi je ustvari nagrada. To me razveseli, znači, učenik kojeg sam vodila sve tri godine je sada punoljetan, jedna formirana osoba koja ide dalje u život. Lijepo mi je. A znate da ste imali utjecaj direktan na tog učenika. (S9)“, „Uloži se puno rada i truda, ali na kraju krajeva, kad vidite gotovog čovjeka pred sobom, onda ste zadovoljni. Ja uživam u tom poslu. U stvari, ja sam promašila svoje zanimanje i našla sam se u ovom. (S9)“, „Dok ti znaš da si pridonio razvoju te djece... e onda je to to. (S10)“) i kao posljednja podtema javlja se **zadovoljstvo radnim mjestom** („Taj osjećaj da si nekome pomogao i taj osjećaj da te to dijete poštuje i cijeni i da ima u tebe povjerenje, da si nekom od koristi, taj dio socijalizacije s drugom djecom. Definitivno nisam očekivala da će me taj posao ispuniti na ovakav način. (S1)“, „Mene ovaj posao zadovoljava i uveseljava. Prije toga sam radila takav posao da sam deset sati bila zatvorena u kancelariji, nisam vidjela ni dana ni sunca. Ja sad konačno mogu živjeti. (S3)“, „Ja sam 30 godina radila u privatnom sektoru i tamo sam imala jednu drugu misiju, gdje sam ja dolazila doma živčana. Ja sada nešto radim, stvarno sam zadovoljna. Moj muž kaže da idem vesela na posao, vesela dolazim, kaže da me takvu nije vidio godinama. (S8)“).

5.2. Izazovi s kojima se susreću pomoćnici u nastavi u redovnom srednjoškolskom obrazovanju

Analizom podataka na drugo istraživačko pitanje „Koji su najčešći izazovi s kojima se susreću pomoćnici u nastavi u redovnom srednjoškolskom obrazovanju u radu s učenicima s teškoćama u razvoju?” utvrđeno je sedam tema i pripadajućih podtema koje su prikazane u Tablici 2.

Tablica 2. Teme i podteme u okviru istraživačkog pitanja „Koji su najčešći izazovi s kojima se susreću pomoćnici u nastavi u redovnom srednjoškolskom obrazovanju u radu s učenicima s teškoćama u razvoju?”

TEMA	PODTEMA
Nedostatak podrške stručne službe	Nedostatak informacija potrebnih za rad Preopterećenost u radu Nedostatak stručnog kadra Izostanak podrške
Interpersonalni odnosi	Neprihvaćenost pomoćnika u nastavi među nastavnicima Odnos drugih učenika u razredu i učenika s teškoćama u razvoju Odnos učenika s teškoćama u razvoju prema pomoćniku u nastavi Odnos drugih učenika u razredu i pomoćnika u nastavi
Intrapersonalni odnosi	Postavljanje osobnih izazova Nadilaženje vlastitih predrasuda Nedostatak znanja i iskustva Emocionalni aspekt rada Odvajanje poslovnog i privatnog
Izazovi u nastavnom procesu	Neprikladnost nastavnika Neupućenost nastavnika i nedostatak znanja Neadekvatni nastavni materijali Preopterećenost pomoćnika u nastavi i nedostatak vremena u radu

Izazovi u radu s učenicima s teškoćama	Odnos učenika prema radu Postojanje nepoželjnih ponašanja
Izazovi u radu s roditeljima	Odsustvo komunikacije između roditelja i pomoćnika u nastavi Nedostatak podrške roditelja Neprihvatanje pomoćnika u nastavi Utjecaj obiteljske situacije na rad
Izazovi u sustavu	Nedostatne edukacije i potreba za dodatnim edukacijama Financijski aspekt rada Status i položaj pomoćnika u nastavi Propust u ranijem školovanju Nefunkcionalnost/nelogičnosti u pravilnicima i zakonima Nejednaka prava pomoćnika u nastavi

Na pitanje koje se odnosi na izazove s kojima se pomoćnici u nastavi susreću u svom radu, sudionici su naveli odgovore koji se mogu podijeliti u teme i odgovarajuće podteme. Sukladno odgovorima, prva tema je **nedostatak podrške stručne službe** s izazovima koji se odnose na **nedostatak informacija potrebnih za rad** („...nitko te ne uputi, nitko ti ne zna dati adekvatnu uputu... (S1)”, „Jedino što možda zamjeram je što oni meni nisu rekli njegovu dijagnozu i ja sam se našla u neobranom grožđu. Jedino su mi rekli da mi mogu dati njegove papire da ih pročitam, ali što to meni vrijedi kad ja nisam doktor, ja ništa nisam razumjela, za neke izraze sam i čula, ali nisam znala što znače. (S1)”, „To je stvarno nešto na što su me trebali upozoriti jer bi i njemu i meni bilo lakše. (S3)“), **preopterećenost u radu** („Pedagog je preopterećen količinom posla jer je jedini u školi i ne stigne se baviti sa svima. (S1)“, „Ja mislim da nema podrške onoliko koliko bi trebalo, razgovor se obavljao ako je došlo do nekog problema, nekakvog fizičkog kontakta, krađe bilo čega i to je bio okidač za razgovor. Ja ne krivim njih, oni nemaju vremena, jer je toliko posla, toliko svega i jednostavno nemaju vremena. (S5)“), **nedostatak stručnog kadra** („...oni nemaju psihologa, imaju samo pedagoga. Nema, znači to je meni strašno s obzirom na to s čim se sve današnja djeca nose. (S1)”, „Imamo samo jednog člana stručne službe. Iako je izvanredna, ona nije toliko educirana o svim tim teškoćama, nije u njezinoj domeni. Djece s teškoćama je sve više i više, a mi nemamo

stručno osoblje. I potreba za pomoćnicima je sve veća. Rekli su nam da od iduće školske godine bude najviše do sada djece s teškoćama u razvoju. Ove je godine, dakle upisalo najviše djece s teškoćama. (S9)”) i **izostanak podrške stručnih suradnika** („Bilo je situacija kada nisam naišla na podršku pa sam mislila da sam luda jer sam ja stvarno smatrala da ništa krivo nisam napravila. (S1)”, „Fali veća podrška da meni netko kaže što dobro radim, a što ne, da ne moram čekati slobodan termin u kancelariji ili da nekog vidim u prolazu jer se tad već i ohladim od same situacije. (S3)”, „Bilo je situacija koje sam došla prijaviti jer su se ticale odnosa profesora prema učeniku, na što sam dobila odgovor: „A, ona ti je takva. Ne možemo tu ništa.“ Pa ako oni ne mogu, ne znam tko može... (S10)“).

Druga važna tema koja se odnosi na izazove, a proteže se kroz odgovore sudionika odnosi se **interpersonalne odnose**, te se izazovi u ovoj skupini mogu podijeliti na **neprihvaćenost pomoćnika u nastavi među nastavnicima** („...ja sam tu profesoricu valjda užasno iritirala, zbog čega ne znam... (S1)“, „Nisu svi spremni imati nekog odraslog u razredu. Neki su mislili da nadgledam njihov rad, a bilo je i onih koji su mi znali davati ispite kao i učenicima da i ja rješavam. Meni je to bilo jako smiješno. (S4)“, „U redovnim razredima mi je znalo biti teže nego u pomoćnicima što se tiče prihvaćenosti učenika i mene kao pomoćnika. (S4)“, „...recimo ja u zbornici nikad nisam bila. (S5)“, „Zamisli, ona mene nije gledala u oči dok je pričala sam mnom. Mislim gledaj, kada nekoga ne gledaš u oči dok razgovaraš meni nije ljudski. Bez obzira na sve, ti moraš biti profesionalan u poslu kojeg radiš. (S5)“, „...profesor hrvatskog, puno puta me znao ispitivati, znaš. Koliko ja znam o nečemu, kad god smo nešto obrađivali, nebitno šta. Osjećala sam se baš podcijenjeno. (S5)“, „...kada je profesor imao vremena, onda nije dopuštao da pomognem djetetu, ali kada nije imao vremena, onda je rekao bude pomoćnica. Nisu mi realni i nisu dosljedni u svom radu, ja nekad ne znam više kada oni očekuju pomoć od mene, a kada ne. (S5)“, „...ja mislim da ja njoj i dan danas idem na živce i da me ne može gledati. (S8)“, „Ja sam imala situaciju kada je učenica na satu imala napad panike za vrijeme ispitivanja, ja sam ju samo primila za ruku i rekla „diši duboko“, na što je mene profesorica istjerala van iz razreda. (S10)“, „...bilo je situacija kada su profesori znali reći: „Ako je završio osnovnu bez pomoćnika onda mu ne treba ni u srednjoj...“, pa nisu oni ti koji će odrediti treba li djeteta pomoćnik ili ne. (S10)“, „...ali mislim da taj njezin negativan stav nije usmjeren prema meni kao prema određenoj osobi, već prema skupini u koju pripadam, a to je skupina pomoćnika u nastavi...općenito sam kroz razgovor s kolegama pomoćnicima shvatila da je njezina ljutnja usmjerena na svakog od nas. (S10)”), **odnos drugih učenika u razredu i učenika s teškoćama u razvoju** („On se navikao makivati,

navikao je da mu se nitko ne obraća i da nije dio kolektiva... zato što je često bio hospitaliziran i nije bio među drugom djecom. Njemu fali taj vid normalnog druženja...onda dok ga vidiš da se makiva od ostalih u razredu bude ti baš teško. (S1)", „Teško je njima sklapat prijateljstvo. Svoj to djeci s kojim sam radila je to jako teško. Jako puno smo na tome radili. Jer znaju da su drugačiji od drugih i da se boje zapravo da ne budu prihvaćeni..., pogotovo ta curica što je bila u kolicima, ona je strašno društvena, ona je toliko čeznula za tim da ona ide s njima van, ali oni se nje boje. (S2)", „Djeca su nas super prihvatila, ali nisu htjeli nikad ostati sami s njom... ona je pila sok i zagrnula se, a oni su se toliko uplašili. Djeca se boje, znaš kod njih postoji taj nekakav strah od nepoznatog i da se nešto ne dogodi. (S2)", „Najteži dio posla kad vidiš da je dijete nesretno jer ga drugi ne prihvaćaju, to je najteže, a želi to i želi biti kao drugi, ali jednostavno ne ide. (S2)", „Učenica kojoj sam ove godine pomoćnica u nastavi je dijete s tjelesnim invaliditetom pa su tu prisutna i vrijeđanja na temelju izgleda. (S3)", „...Iako su ga drugi dečki iz škole zezali i govorili da je gay jer ide u razred sa samim curama i jer ima pomoćnicu. Sav je bio u stresu zbog toga... (S5)", „Znači on je sjedio u kutu u razredu i nije ni sa kim pričao kad sam ja došla... one su imale pik na njega, recimo na matematici su znale njemu namjerno davati najteže zadatke za koje su one znale da on može riješiti zbog svoje diskalkulije. (S6)", „Imala sam i slučajeva gdje je taj učenik na samom početku malo degradiran, zato što ima pomoćnika. (S9)", „Ostali su učenici u razredu imali nekakvu strašnu averziju prema mom sadašnjem učeniku. (S9)", **odnos učenika s teškoćama u razvoju prema pomoćniku u nastavi** („Teško je raditi kada dijete nije voljno raditi i kada ne prihvaća pomoć, a još manje svog pomoćnika. (S4)", „Ja dok sam došla, on mene nije htio ni pogledati, nije htio pomoćnika...(S8)", „Moja je učenica odbijala ikome reći da sam joj ja pomoćnica, ona nije prihvaćala da joj je potrebna pomoć...(S10)“) te **odnos drugih učenika u razredu i pomoćnika u nastavi** („Situacije s drugom djecom su mi bile izazovne, ja sam tu bila odrasla osoba koja im je bila pristupačna. Oni su svi osjećali potrebu požalit mi se... (S2)", „Problem je bio to što su te djevojčice u razredu jako tražile pažnju, četiri djevojčice nemaju mamu. Oni hoće tebe, tvoju pažnju, a ti se moraš posvetiti svom učeniku. Pa je tu dolazilo i čak do ljubomore s njihove strane... (S6)“).

Shodno dobivenim odgovorima, definirana je i treća tema u skupini izazova koja se fokusira na *intrapersonalne izazove*. Oni su odraz unutarnjih sukoba koje pojedinci doživljavaju kroz sumnju, strah, emocionalni nemir i ograničavajuća uvjerenja, usko povezana sa sumnjom u svoje znanje koji se mogu reflektirati na profesionalni, ali i osobni život. Analizom odgovora sudionika utvrđene su sljedeće podteme kao odraz intrapersonalnih

izazova s kojima se susreću pomoćnici u nastavi. Prva od ustanovljenih podtema je **postavljanje osobnih izazova** („Mislila sam da mi je to karijerno nazadovanje... (S1)“, „Hoću li uspjeti? To je ono što ti sama sebi postaviš. Hoćeš li uspjeti bar malo promijeniti to dijete? (S5)“, „Ja sam sama sebi odredila nešto što moram i onda ti sebi postaviš neke ciljeve i javlja se strah, da te ciljeve ne budeš uspjela izvršiti. Ciljevi su vezani za djecu, za njihov razvoj i napredak. (S10)“), zatim **nadilaženje vlastitih predrasuda** („Ja sam na početku mislila da će to meni biti puno teže jer sam ja dosta emotivna, ali nevjerojatno dobro se mogu nositi s tim. Jer sam si to morala posložiti u glavi. Jednostavno mogu jer znam da idemo ka nekakvom cilju da njima bude što bolje. Ja njih jednostavno prihvatim takve kakve jesu i samo gledam prema naprijed i uopće ih ne doživljam kao djecu s teškoćama. (S2)“, „Ja sam imala negativan stav prema pomoćnicima, ja sam bila stava da djeca s pomoćnicima ne trebaju ići u redovan sustav, ali nije to tako. Ja sam bila stava da im je mjesto u centru, ali to nije tako. Spektar teškoća je puno širi nego što sam mislila i naravno da ne moraju sva djeca ići u centar, ima jako sposobne i samostalne djece kojoj je potreban mali poticaj. (S8)“, „Čovjek često ima predrasude jer je riječ o srednjoj školi, ja sam ih prva imala. Mislim si radije bih izabrala osnovnu školu da mogu, ali tu sam se prevarila i žao mi je što sam startala s takvim stavom. (S10)“), **nedostatak znanja i iskustva** („Bilo mi je užasno izazovno u prvim danima jer ti ne znaš šta trebaš, koliko trebaš s djetetom. (S1)“, „...nisam znala da oprostiš kud bi se metnula i koliko ja djetetu trebam pomoć, mimo onoga što znam. (S1)“, „Ono što mi je na početku bilo možda najizazovnije je prekoračenje granica, u smislu odrediti kada mu radiš medvjedu uslugu, znači odrediti kada pomoći djetetu, a kada ne. (S1)“, „...preispitivala sam se jer koja je onda moja uloga, da sjedim pored njega i to je to. (S1)“, „Ja nisam znala s kojim bi učenicom prije radila. Njih je bilo deset u razredu, ja nisam znala u kojoj mjeri pomoć ni mojima, ni ostalima, trebam li uopće pomoć ostalima, a vidim da im je potrebnije pet puta nego mojim učenicima. Prva mi je pomisao bila šta je meni ovo trebalo... ne znaš jednostavno dok ne uhvatiš ritam i naučiš kako koje dijete funkcionira, ali prije toga imaš borbe sam sa sobom, a i s njima. (S10)“), **emocionalni aspekt rada** („Emocionalno mi je znalo biti dosta teško... i još kad znaš da uopće ne mare za njega doma, dan za danom je imao nekakve ispade..., kad takve stvari slušaš stalno, malo je teško, ali naučiš se nositi s tim. (S6)“, „...to me žalosti stvarno kad vidim da su neka djeca odgojno zapuštena, ja sam posebno tu emotivna zato što su moja djeca posvojena. Ja sam posvojila dvoje djece. (S8)“, „Uspješno je on to završio i sve je on dao. I onda se ipak vratio u to svoje crno okruženje. Baš me je to dotuklo. (S9)“, „Ja sam se za njega jako vezala, gurala sam ga, davala vjetar u leđa, znala sve, sve. Bila i roditelj i

prijatelj i psiholog. Sve u jednom. (S9)“, „Tu sam se jako razočarala, rekla sam sama sebi, distanca od sad pa nadalje. Povezati se da, ali u toj mjeri ne znam da bih više to mogla podnesti. (S9)“, „Prva godina mog rada kao pomoćnice u nastavi, vezala sam se za sve učenike naravno, kako svoje tako i ostatak razreda. Zvoni mi mobitel, zovu me da mi kažu da je mom učeniku tata umro, mamu nije imao, ostavila ga je kad je bio mali... takva me tuga obuzela, suze nisam mogla zaustaviti. Kako da ja njega spasim od onog što njega sad čeka, to mi je bila misao koja mi se neprestano vrtila po glavi... nedugo nakon toga još su dvije učenice ostale bez svojih očeva koji su tragično preminuli, sve u kratkom periodu i ti im ne možeš pomoć nikako... (S10)“ i kao posljednja podtema pojavljuje se **odvajanje poslovnog i privatnog** („Shvatila sam da se previše emocionalno vežem, tako da sam morala napraviti određenu distancu od svega toga, dođeš tamo i odradiš posao. Ne mislim pritom loše obaviš posao, napraviš posao kako treba, kvalitetno, ali nakon što odem iz škole, dođem doma, zaboravim na sve i ne želim o tome previše razmišljati. Moraš naučiti razdijeliti poslovno od privatnog, jednostavno moraš jer te inače to konzumira i cijelog preuzme. (S4)“, „...moraš se ograditi jednostavno, svi mi doma imamo svoje probleme i ne možeš još i posao nositi doma. (S5)“, „Odvojiti poslovno od privatnog, to se mora, ne mogu ja ići spavati i brinuti se o njima ... zato je bitno kvalitetno provedeno vrijeme u školi kada im pružаш pomoć. Ja sam to naučila kroz sve ove godine. (S5)“, „Treba se povezati s učenicima, ali u određenoj mjeri. To je takav posao, naravno da treba odvojiti poslovno od privatnog, ali ta empatija u nama ljudima često puta prevlada. (S9)“, „Primijetila sam kako sam s godinama rada očvrsnula, u smislu da sam morala odvojiti svoje emocije od posla. Ne možeš to u potpunosti napraviti naravno, to je takvo zanimanje. Ali ja sam u početku dolazila doma s posla i tražila načine kako da ja toj djeci pomognem. Shvatila sam jednostavno da im moraš pomoći dok si s njima u školi, odraditi što se mora, saslušati ih, ali ne nositi to doma jer u suprotnom pregoriš. (S10)“).

Iduća problematika odnosi na se **izazove unutar nastavnog procesa** koji se mogu podijeliti na sljedeće podteme: **neprilagođenost nastavnika** („Moj rad s njim je jako ovisio i o tome kakav je predmet i kakav je profesor. Znači, bilo je profesora koji su se ljutili ako sam ja njemu podcrtala nešto u knjizi. (S1)“, „...bilo je onih koji su me tražili da mu pomognem dodatno do profesorice koja se ljutila jer sam podcrtala što je za zadaću. (S1)“, „...kad ga je prozvala da ga ispita, on je sjeo, iako sjedimo u prvoj klupi, ali je sjeo preko puta nje, jer tako je imala sistem ispitivanja, onako me gledao, znaš, kao gledali smo se i sad, ona kaže njemu nešto u smislu ajde, ajde, dosta, dosta, dosta je bilo podrške. (S1)“, „Često sam se susretala s tim da je učenicima bila potrebna pomoć, a sam učitelj nije dozvoljavao tako što. Poštujem, ali

nadoknadim kada učitelja nema. (S5)“, „Recimo postoji profesor koji nije u stanju prilagoditi sadržaj i koristi takvu terminologiju da ti pamet stane... (S5)“, „Kako ima onih koji se uopće ne prilagode, tako ima onih koji se prilagode previše da budem iskrena i onda tu nema baš pomicanja učenikovih granica i nekog napretka. (S6)“, „Imam osjećaj da neki profesori žele biti prijatelji s učenicima i žele im se što više sviđjeti, a to nije dobro, to tako ne treba biti. Ja sam tu laik jer nemam pedagoške kompetencije, ali po mom mišljenju to isto tako nije uredu, jer je to pak druga krajnost. (S8)“, „...ona nije osoba koja se može prilagoditi, a čula sam da se taj problem proteže godinama, znači problem očito postoji. (S8)“, „...ja se čak usudim reći da su neki profesori previše popustljivi. (S8)“, „...gle velik je to kolektiv, problem je jer se u tom kolektivu nađe nekolicina profesora koji nisu senzibilizirani za takve učenike. (S10)“, „Htio je integraciju, dobio je integraciju“, izjava jedne profesorice...što reći... (S10)“, „Često sam od profesora u redovnim razredima čula kako ne žele raditi individualizaciju, pod izlikom da nisu dovoljno plaćeni, ja znam da je to minimalan dodatak na plaći, ali što mi sve radimo, a nemamo nikakvog dodatka. (S10)“, **neupućenost nastavnika i nedostatak znanja vezan za učenike s teškoćama u razvoju** („On je dijete koje ima tjelesni invaliditet i na početku je bilo profesora koji su me pitali jel on treba dobit žuti papir, da li on ima kakvu prilagodbu, da li on treba dobit poseban test... Kako ja nisam znala s njim raditi na početku, isto tako nisu znali ni oni. (S1)“, „...onda znate što rade profesori, oni se žale na pomoćnicu. Oni hoće da im pomoćnica radi red u razredu. A to je zapravo njihova uloga, oni moraju raditi red. Ne može pomoćnica vikati na dijete za koje ona nije vezana. Ona ima svoje dijete kojem pomaže. (S8)“), **neadekvatni nastavni materijali** („Nije na meni da ja kao pomoćnik prilagođavam sadržaj... ja sam znala učiti tu terminologiju da ja mogu objasniti djeci laički i njima razumljivo. (S5)“, „Moj učenik s teškoćama učenja, dobio je ispit s fontom 11, na A4 papiru, ispisan od vrha do dna stranice. Njega je ulovila panika i jednostavno taj ispit nije mogao riješiti. (S10)“), te **preopterećenost pomoćnika u nastavi i nedostatak vremena u radu** („To su pomoćna razredna odjeljenja, u razredima je do desetak učenika i svima bi u pravilu trebala neka vrsta podrške. (S3)“, „Ove godine mi je najteže, moja učenica sjedi do mene, učenica iza mene ima disleksiju i disgrafiju, dok je s desne strane, učenica koja ima poremećaj pažnje. (S3)“, „Često dok radiš kao pomoćnik u pomoćnim razredima, nisi pomoćnik učeniku zbog kojeg si tamo već svim učenicima u razredu. (S4)“, „...premalno je vremena za sve što bi se trebalo obaviti, odmor brzo prođe ne stigneš ništa, a i njemu je taj odmor potreban jer je dijete pregoreno. (S6)“, „...jer tu uvijek pokupim još barem dvoje, troje kojima ide puno teže, koji nemaju pomoćnika, a kroz mjesec ili dva se točno iskristalizira koliko je kome potrebna pomoć i podrška. Znači, da tom učeniku teško ide, pa onda kažem, dođi,

sjedni tu i tu, jedan sjedne s jedne strane, druge s druge strane, naprijed, nazad, kako god. (S9)”).

Zatim slijedi tema **izazova u radu s učenicom s teškoćama u razvoju** koji se tiču **učenikovog odnosa prema radu** („*Shvatila sam da su mu cijeli život popuštali i nije ispalo dobro, uopće se nije trudio... (S1)*“, „...svaki dan je drugačiji. Nema tu da ti ja sad napišem, tak, tak, tak, tak, jedan dan će biti ovak, drugi dan će biti onak, jedan dan će biti raspoložen, drugi dan neće, jedan dan ga nemoj ništa pitati, drugi dan pričaj s njim cijeli dan. Nema pravila. (S2)“, „...znalo mi je biti jako naporno dok je dijete izgubilo volju za radom, trudiš se, vidiš napredak i onda bam. (S6)“, „On je imao stav, ja sam glup, ja sam ljenčina, ja ništa ne mogu ni ne znam. (S6)“, „Evo dečko kojem sam sad pomoćnik, imao je pomoćnika u OŠ, ta pomoćnica je radila najbolje što je znala, ali nije znala kada dijete nešto može samo, npr. zašto bih ja njemu stavljala knjige u torbu, ako on to može sam. Zašto bih ja rezala i lijepila umjesto njega, ako on to može sam. On je u početku bio iznenađen i uvrijeđen jer ja to nisam htjela raditi umjesto njega. (S7)“, „...potičem ga da vježba, jer mu se baš i neće, ali evo nekako sam ga uspjela zainteresirati. (S8)“, „...u radu s njim sam shvatila da su mu u osnovnoj školi jako popuštali i išli niz ruku, od profesora do pomoćnika i ja sam se tu našla u problemu jer sam ga morala potaknuti na rad kojeg je on odbijao. (S10)“, „Ja sam imala cijeli razred učenika s problemima u ponašanju, ono što me najviše izluđivalo je bio njihov odnos prema radu, ti se trudiš, a oni niti malo i onda se pitaš čemu ovo sve. (S10)“), ali i **postojanja pojedinih oblika nepoželjnih ponašanja** koja utječu na rad pomoćnika („*Imala sam jedno jako agresivno dijete, to je bilo jako teško, poprilično izazovno... on je bio jako agresivan, pa je napadao druge i dosta toga se svodilo na sprječavanje sukoba, a ne onoga što izazove taj sukob. Uz to on je živio u jako lošim uvjetima, pa su ga pokušali integrirati u taj razred, što je bilo jako teško i na kraju je dijete ipak otišlo u centar. (S2)*“, „...ova me učenica upiknula s olovkom u nogu. (S3)“, „...on je takav kakav je, dosta neprilagođen, glasan uz sve te neartikulirane zvukove. Nije ga se bojala samo ona, bojale su se i druge učenice, između ostalog i ja jer nisam znala s kakvim djetetom imam posla, nisam znala je li on agresivan uz sve ono što sam prije vidjela. (S3)“, „Morala sam odbiti sjedenje pokraj tog učenika jer me konstantno pikao olovkom i ja nisam znala do koje granice to ide. (S3)“).

Sljedeći izazov koji je prepoznat kao zasebna tema u odgovorima sudionika je **izazov rada s roditeljima**, s odgovarajućim podtemama koje se odnose na **odsustvo komunikacije između roditelja i pomoćnika u nastavi** („*Tu sam se lomila jer nisam znala koliko ja trebam komunicirati s roditeljem, je li ja njoj moram reći svaku ocjenu koju je dobio, s druge strane*

ima e-dnevnik da vidi te ocjene. Ja sam to isto ispipavala. (S2)“, „Imali smo situaciju... on ne može kontrolirati stolicu i onda se dogodi da dobije proljev, kad se to prvi put desilo bilo je jako neugodno. Meni dolazi njegova mama i govori da on ima proljev, ali mu je ona stavila pelenu, ja sad pitam kakvu pelenu... (S2)“, „Prije s roditeljima nisam imala nikakav kontakt jer su djeca uglavnom bila udomljena, a udomitelje sam vidjela jednom ili nijednom. (S3)“, „Ja nikakav kontakt s mamom nisam imala. (S6)“, „Većinu roditelja sam upoznala pod zadnje na maturalskoj večeri, a toga fali u našem radu...komunikacije s roditeljem. Postoje neke stvari koje bi roditelji trebali znati, a kako će znati ako im ja ne prenesem...onda to sve ide preko razrednika ili stručne službe pa je znatno sporije prenošenje informacija. (S10)“), **nedostatak podrške roditelja** („Nekad sam imala doticaj s roditeljima, a nekad ne. Najveći je problem bio dok su roditelji negirali djetetovu teškoću i samim tim i potrebu za pomoćnikom, što se odrazilo i na samog učenika. (S4)“, „Najčešće radim s učenicima koji dolaze iz nesređenih obitelji i s njima doma nema tko raditi. (S5)“, „On doma nije imao nikakvu potporu, tako da je doma jako malo radio. (S6)“, „Nismo imali apsolutno nikakvu podršku roditelja njegovih, tj. mame. Tako da ne znaš što napraviti, što dalje, a doma ništa ne rade, znači sad je izgubio pravo pomoćnika zato što oni nisu otišli na pregled uopće, a ništa, ništa ne rade. (S6)“, „...mene roditelji uopće ne doživljavaju. Meni je to grozno jer ga oni ni ne potiču da radi išta za školu, a dječak je toliko pametan. (S8)“, „...radim ja s njim puno u školi, ali kod kuće...da se roditelji malo angažiraju oko svog djeteta, to bi bilo uspješnije, ali taj učenik to nema. (S9)“, „Mislim roditelji su glavni u životu te djece, ako oni ništa ne poduzmu, onda je to teško, ti možeš s njima raditi u školi, ali oni kad dođu doma, s njima se ne radi često ništa i kako će dijete napredovati. (S10)“), **neprihvatanje pomoćnika u nastavi** („... ali i roditelji imaju negativan stav prema pomoćnicima, u smislu zašto mom djetetu treba pomoćnik pa nije moje dijete ludo, njemu to ne treba, pogotovo ako dijete u osnovnoj nije imalo pomoćnika i tu se stvara niz negativnih stavova. (S6)“, „...jako mi je žao jer roditelji mene neće ni upoznati, ni pitati, ništa baš. (S8)“) te **utjecaj obiteljske situacije na rad** („...roditelji više ne mogu pratiti taj program u srednjoj školi. (S2)“, „Neka djeca su zanemarena, nekima se samo daju novci jer im se nema šta drugo dati očito i tako neki roditelji nisu ništa drugačiji od svoje djece pa im ne možeš ništa ni zamjeriti, neki jednostavno ne znaju drugačije... (S7)“, „Većinom su to djeca, barem u mom slučaju, koja kod kuće imaju nekakvu težu situaciju, gdje baš nemaju neku komunikaciju s roditeljima. (S8)“).

I posljednja tema za sobom povlači **izazove** koji se pojavljuju **u sustavu**, a odnose se na: **nedostatne edukacije i potrebu za dodatnim usavršavanjem** („...mislim da je toliko

širok spektar djece i teškoća, da bi se to uopće na tim edukacijama moglo obujmiti. (S1)“, „Sve što ti naučiš iz papira, iz ovog onog, to je onako mačku o rep, ali kad si ti tamo, onda tek kreneš učiti. (S2)“, „Cijeli sustav je problem koji bi trebao prvo povest brigu o tome da pomoćnici trebaju dobiti bolju edukaciju... evo nakon te edukacije, mi kao da smo došli s ceste, ja se s ekonomskom školom mogu oslonit samo na svoje iskustvo i intuiciju, a to imaš ili nemaš. (S3)“, „... i tu nam fali edukacije, prakse prije samog posla. (S3)“, „A edukacije... to je sve reda radi. Ono što smo znali to su malo dublje objasnili, ništa novo nismo saznali da budem iskrena, sve je to dosta površno, ali u tom kratkom roku ni ne možeš puno toga naučiti. (S5)“, „Bilo bi super kada bi edukacija imala i praktični dio jer ovo bubanje napamet nema baš nekog smisla. Aljkavo je dosta, mislim da su u teoriji sve lijepo rekli, ali zapravo te ne može takva edukacija pripremiti na ono što te čeka u praksi. (S6)“, „...i ti u tih par sati ili dana, jednostavno ne možeš obuhvatiti sve i ne može te ništa pripremiti na ono što tebe u praksi čeka. (S9)“, „...sve nešto dodatno ako želimo moramo plaćati sami, a kako da si priuštiš dodatne edukacije pored takve plaće, trebalo bi osigurati i kroz rad dodatne edukacije jer se stalno nešto mijenja, zašto i mi ne bismo imala tu mogućnost. (S10)“), **financijski aspekt rada** („...da se razumijemo to su jako mali novci. (S1)“, „...daješ sebe, a za šta si plaćen... (S2)“, „...da ne govorim o plaći i statusu koji je nesređen. To moraš voljeti jer ne možeš inače raditi za takvu malu plaću. Moraš imati bogatog muža ili neki biznis sa strane da bi mogao živjeti uz ovaj posao. (S3)“, „Najveća mana ovom poslu je novac... (S7)“, „...da nisam sve četiri godine radila još jedan posao uz ovaj, financijski ne bi opstala nikako. Okej, ja sam mlada pa sam mogla stisnuti, ali što sa starijim ženama koje rade ovaj posao? Pa ne mogu svi raditi dva posla da bi mogli normalno živjeti. (S10)“), **status i položaj pomoćnika u nastavi** („Strepnja oko toga hoću li iduće godine dobiti posao... (S2)“, „Posao je prezahtjevan, a premalo cijenjen. Nije to i dalje kod nas dobro regulirano. Ja ne želim nikako podcijeniti niti jedno zanimanje, ali mi smo najviše podcijenjeni, i financijski i svakako. (S2)“, „...naš status se ne može ne spomenuti, znači konstantni prekidi ugovora. Pokušava se svašta nešto, ali imam osjećaj kao da sve ostaje na pričama, pomaci su jako sitni. Evo prošlo je deset godina skoro, a da se nismo pomaknuli s mrtve točke. (S4)“, „Važno je riješiti status u vidu radnog odnosa da imamo neke bolje mogućnosti. (S8)“, „Pa da mi i sami onda budemo rasterećeni tog nekakvog stresa, jer svaki put završimo na birou i 99% ne znamo hoćemo li sljedeće godine raditi ili ne jer ne znamo hoće li biti djece. Konačno, nakon 10 godina rada u školi, ja sam ovo proljeće saznala da je ministarstvo mom učeniku odobrilo pomoćnika do kraja školovanja. A svako ljeto je za mene bio grč u želucu zato što nisam znala hoću li raditi. (S9)“), **propusti u ranijem školovanju** („...taj rad nije nikako bio opuštajući, pokušavaš raditi na socijalizaciji, integraciji, učenju,

ali zapravo se sve svodi na osnovnu razinu. To je bilo samo čuvanje. (S2)”, „I pomoć u učenju i sve. To je bitno. Vrlo bitno. Ali s obzirom na to da su djeca koja dolaze sve teža i teža, i većina njih nije za srednju školu, a tamo završe, ti ne možeš raditi s njima, ne znam, razlomke, subjekt, predikat, ako oni nemaju neke osnovne životne vještine. (S5)”, „Imali smo slučaj djeteta koje je došlo iz redovne osnovne škole u srednju školu. Dijete u potpunosti neverbalno, mi prije svega nismo obučeni za rad, mi ne znamo kako pomoći niti kako pristupiti tom djetetu, ali ajde nekako se snalazimo u takvim situacijama. (S7)”, **nefunkcionalnost/nelogičnosti u pravilnicima i zakonima** („Imam učenicu s cerebralnom paralizom koja svake godine mora ići na procjenu da bi utvrdili kakvo je njezino stanje i treba li joj i dalje pomoćnik. Baš je govorila njezina mama: „Pa dao Bog da prohoda da joj ne treba. Pa to je stanje pa kakva procjena za pomoćnika.“ Jednom cerebralna, uvijek cerebralna. (S2)”, „Sve su teže i teže generacije koje dolaze u srednju. Srednju upisuju djeca koja nisu za srednju školu i jako je teško raditi s njima jer nekad nemaš ni znanja kako postupiti. (S3)”, „U ovom razredu, mislim da je mom učeniku najmanje potrebna pomoć, tako da ja zapravo radim sa svim učenicima. (S7)”, „Znaš što me jako ljuti...kada postoji neki problem bilo u mom razredu ili nekom drugom, znamo problem i znamo kako bismo ga možda i riješile, ali ga same ne možemo riješiti. Tada šaljemo dalje i dobijemo šamar. Ništa se dalje ne nastavlja. (S7)”, „Lani sam bila pomoćnica jednom učenika koji je izgubio pravo. Ministarstvo mu nije odobrilo, a njemu je pomoć i više nego potrebna. (S9)“, „...zbog samih učenika koji su također u teškoj neizvjesnosti, ni učenik ni njegovi roditelji ne znaju često puta hoće li to ministarstvo odobriti njihovom djetetu pomoćnika. Hoće li dobiti istog na kojeg su već navikli ili će dobiti novog. Jer se i pomoćnici često mijenjaju, a djeci to teško pada. (S9)”) i posljednja podtema koja se pojavljuje vezana je uz **nejednaka prava pomoćnika u nastavi**. Iako se ovog izazova dotaknuo samo jedan sudionik, smatram da je problematika stvarna te da je vrijedno navesti ovaj iskaz kao rezultat istraživanja („... a da ne govorim o tome da sam svake godine molila Boga da dobijem posao preko udruge, a ne preko županije jer je preko županije plaća bila dosta manja. To mi isto nije jasno nikako. Recimo ja sam cijelo vrijeme imala dva učenika i onda imaš manju plaću još uz taj obujam posla jer radiš preko županije. Jel realno da u školi imaš nekoliko asistenata, a svi imaju različite plaće, koje naravno ne pokrivaju obujam odrađenog posla. (S10)”).

5.3. Pomoć i podrška potrebna u radu s učenicima s teškoćama u razvoju

Analiziranjem podataka na posljednje istraživačko pitanje „Kakva je pomoć i podrška potrebna pomoćnicima u nastavi u njihovom radu s učenicima s teškoćama u razvoju?“ utvrđeno je pet tema i pripadajućih podtema koje su prikazane u Tablici 3.

Tablica 3. Teme i podteme u okviru istraživačkog pitanja „Kakva je pomoć i podrška potrebna pomoćnicima u nastavi u njihovom radu s učenicima s teškoćama u razvoju?“

TEMA	PODTEMA
Podrška stručne službe	Usmjeravanje i podrška u radu Pomoć pri rješavanju problema Kontinuirana podrška i timski rad Prostorna prilagodba škole Poticanje učenika s teškoćama u razvoju na napredak
Podrška kolega nastavnika	Prilagodba nastavnog sata i nastavnog materijala Uvažavanje kompetencija pomoćnika u nastavi Suradnja
Podrška kolega pomoćnika	Komunikacija i razmjena iskustava Podrška u radu Savjetovanje
Podrška roditelja	Uspostavljanje kontakta i odnosa s roditeljima Uspostavljanje dobre komunikacije Ostvarivanje suradnje i međusobne podrške
Podrška drugih učenika u razredu	Prihvatanje pomoćnika u nastavi Prihvatanje učenika s teškoćama unutar razreda i suradnja

Sudionici ovog istraživanja istaknuli su koji oblici pomoći i podrške su im najkorisniji, ali i najpotrebniji u radu s djecom s teškoćama u razvoju, a njihovi se odgovori mogu podijeliti u pet zasebnih tema. Tako je prva tema **podrška stručne službe** te ona sadrži nekoliko podtema. Prema pomoćnicima od velike je koristi **usmjeravanje u radu s učenicima s teškoćama u razvoju, ali i sama podrška u radu** („Kad ti znaš da imaš podlogu iza sebe, znaš da će netko stati uz vas. Evo kažem, što god da sam trebala oni su bili tu i olakšali mi rad maksimalno.

(S1)“, „Svi su bili jako susretljivi, stvarno ono, imam sreće. Ne znam da li je sreća ili šta, ali evo gdje god sam radila, imala sam odličnu podršku od strane stručne službe, stvarno mi je bilo jako lijepo.“ (S2)“, „Podrška koju sam primala od strane stručne službe je zapravo bila velika, dosta velika. Jer ona je bila nekakva odskočna daska za dalje, osim toga oni su nam i poveznica s roditeljem. (S6)“, „Puno je lakše raditi dok imaš podršku od strane stručne službe. Imala sam sreće da su me upućivali oko svega, davali smjernice za rad... (S10)“, kao i **pomoć pri rješavanju problema** („Što se tiče stručne službe isto tako, upućeni su u cijelu problematiku razreda, učenika, u odnose učenik - pomoćnik, učenik - profesor i učenik - učenik. I kada dođe do nekog problema, oni su uvijek ovdje. (S2)“, „...prijavila sam stručnoj službi i onda su oni rješavali taj problem. (S3)“, „Imala sam dosta situacija u kojima mi je bila potrebna podrška od strane stručne službe, ali srećom naša škola ima dosta dobru stručnu službu pa smo sve probleme uspjeli riješiti uz njihovu intervenciju. (S4)“, „...kada dođe do nekog problema, prije svega se moram obratiti stručnim suradnicima, ako je nešto veće, ja se moram obratiti, a onda znaš šta dalje slijedi... onda se poduzimao, razgovor s djecom, sa mnom, šta dalje i tako... (S5)“, „Probala sam pričati s pedagoginjom, onda smo išli kod nje na razgovor, pa malo pričamo, pa je onda i sam tražio razgovore sa pedagoginjom, jer je vidio da super i da mu pomogne. (S6)“, „Ako imam bilo kakvih nejasnoća, ne samo s djetetom za kojeg sam zadužena već i u razredu ako je prisutan bilo kakav problem, onda se savjetujem sa stručnom službom kako postupiti jer ipak su oni ti koji znaju puno više o svoj toj djeci. Ja ne znam njihove situacije doma ni njihove zdravstvene teškoće osim ako nisu vidljive. Oni mi pomognu u načinu na koji bih trebala postupiti i riješiti problem. (S7)“, „Ja sam znala kome se mogu obratiti i znala sam da će se taj problem riješiti, da se ne bude, kako bih rekla, pomeo pod tepih. (S10)“. Osim toga, navedena je i **važnost kontinuirane podrške u radu kao i važnost timskog pristupa** u radu s učenicima s teškoćama („Na početku smo se dogovorili, roditelji, stručni suradnici i ja, da dođem u školu prije samog početka nastave, kako bismo se svi međusobno upoznali. I to je bilo stvarno jako lijepo. (S1)“, „Podrška je fenomenalna u našoj školi. Podrška je na super nivou, sa strane socijalne pedagoginje, pedagoginje i psihologinje, znači ima kompletan tim. (S3)“, „...važno je da jedni drugima prenosimo same informacije o djetetu, što dijete voli a što ne voli, kakve su njegove reakcije i slično. (S5)“, „Tako da učenik ima veliku podršku u školi, i od pedagoginje, i od mene, i od cijelog razreda i od nastavnika, što uvelike olakša rad. (S6)“, „Moja škola ima odličan stručni tim s kojim sam uspostavila jako dobru komunikaciju. (S8)“. Kao podrška navedena je i **prostorna prilagodba škole** („Oni su njemu pružili mogućnost da i dobije ključ od lifta, ali ipak ga nije

koristio jer nema toliko stepenica. On može savladati to. Većinom smo bili na prvom katu, tako da nije mu to bio problem. (S1)“, „...zbog praktičnosti u dogovoru sa stručnom službom, njegov medicinski pribor je stajao u zbornici preko puta WC-a za profesore. U dogovoru s roditeljima, s njim i stručnim suradnicima, dogovorili smo se da on koristi WC za osoblje jer mu je to bilo puno zgodnije. (S1)“ te kao posljednja podtema stimulacija, odnosno **poticanje učenika s teškoćama u razvoju na napredak** („...fantastična pedagoginja, curica i ja smo radile jako, jako puno, mi smo išle na Lidrano, hrpu nagrada je osvojila i stalno nas je poticala pedagoginja da i dalje radimo, ona nam je stalno tražila razne natječaje. Nema pitanja koje ti njoj ne možeš postaviti. (S2)“).

Sljedeća tema vezana je uz **podršku kolega nastavnika** u radu s učenicima s teškoćama u razvoju, a uz nju vežemo naredne podteme: **prilagodba nastavnog sata i nastavnog materijala** („Većinom ti je to potpora i vrlo su empatični prema njemu, spremni za suradnju i prilagodbu. Neko te pita, neko vidi, promatra dijete, prati djetetov rad i prilagođava se. Vrlo individualno, da. (S1)“, „Drugi su profesori imali razumijevanja jer su joj davali odgode za zadaće ili nekad manju količinu zadataka, prilagodili su se koliko su mogli. (S2)“, „...on je uvijek imao produženo vrijeme za nekakav test i nešto napisati, a sve je radio sam. (S2)“, „Profesorica hrvatskog je čula da on mene zove baba Jaga i idući put došla na sat s tom ruskom pričom o babi Jagi. Oni su svi bili oduševljeni. Ta je profesorica odlična, ona čuje njih, njihove potrebe, njihove mogućnosti i ono što ih zanima tako da sat prilagodi tome. (S3)“, „Našli smo način na koji on funkcionira i došli do toga da profesori to dozvoljavaju, čak i oni koji inače nisu spremni na kompromise. (S7)“, „Program im je prilagođen maksimalno, gledaju se filmovi, puštaju se pjesme, gledaju se fotografije, umjetnička djela, puno bolje nego ono što je prije bilo, samo kreda i ploča. (S7)“, „Znači, svi profesori njemu prilagode test, nezgodno je tako nešto poslati direktno učeniku, pa recimo, pošalju meni i kažu evo, to je za njega, od prilike neka nauči to i to gradivo ili takva pitanja će biti slična, ne ista, ali slična, pa po tome da on nauči gradivo. (S8)“), **uvažavanje kompetencija pomoćnika u nastavi** („Meni je bilo u svakoj školi u kojoj sam radila toliko dobro, toliko smo bili prihvaćeni, svaki moj prijedlog su uvažili, čak su mi davali onako puno slobode, da ja sama kažem kako se neke stvari rade s tom djecom. (S2)“, „Ja sam s tom djevojčicom bila u osnovnoj školi i zajedno smo krenule i u srednju, onda su oni mene pitali šta ona može, koliko može, meni su znali profesori reći da vidim do koje granice ide. Profesorice su znale reći da radim kako radim pa ćemo vidjeti do kud ide, kad je zapelo onda smo to prilagođavali, uvijek su bili jako susretljivi. (S2)“, „Rekla sam da je bolje da sjedi naprijed tako da ne može ometati druge učenike za vrijeme nastave,

ali i da ga ja imam na oku. Na kraju su usvojili moj prijedlog. (S3)“, „Mogu vam reći da me u mojoj školi od prvog dana, smatraju kao sebi ravnom. Znači, jednaki smo. U ovoj zbornici kad se uđe na vrata svi smo jednaki. Predivno nešto. (S9)“) i **suradnja** između nastavnika i pomoćnika u nastavi („Nekima se u početku bilo teže prilagoditi, ali smo našli zajedno način na koji možemo funkcionirati. (S2)“, „Svi su okej bili, stvarno može se dogovoriti s njima. Dogovarali smo kad će pisati ispite, kad će odgovarati usmeno, onda smo nekako to raspoređivali po tjednim, uglavnom su se sa mnom dogovarali. (S6)“, „Ovi profesori što predaju mom učeniku su svi puni razumijevanja, imala sam osjećaj da imaju povjerenje u nas, mislim da se oni mogu čak i osloniti na nas. Stekla sam dojam da dobro funkcioniramo u toj datoj situaciji, da smo profesor i ja uigrani rekla bih. (S8)“, „Moje iskustvo je drugačije u pomoćnom i redovnom razredu, naravno uvijek ima izuzetaka, ali profesori imaju više vremena prilagoditi nastavni materijal učenicima u pomoćnim razredima nego što je slučaj u redovnim. U pomoćnim razredima sam imala uglavnom dobra iskustva jer su profesori bili spremni na bilo kakav oblik suradnje kako bi se postigao učenikov napredak glede ocjena. (S10)“).

Iduća tema odnosi se na **podršku drugih pomoćnika u nastavi** te ona obuhvaća sljedeće podteme: **komunikacija i razmjena iskustava** („Znači ja moram nazvati kolegicu, zaustaviti na hodniku jer se mi inače ne susrećemo, ne dijelimo iste učionice nekad ni smjene, dakle mi se nalazimo prije ili poslije nastave da razmjenjujemo iskustvo. Iskustvo i sama podrška od mojih kolegica mi puno znači. (S3)“, „...uglavnom mi je pomogla komunikacija s drugim pomoćnicima u nastavi. Nekad sam mislila da ću izluditi pa mi je razgovor s kolegicama toliko pomogao da se razuvjerim. (S10)“), **podrška u radu** („...neki put stvarno idem doma s posla kao pokisla kokoš, treba mi razgovor s drugom kolegicom pomoćnicom nakon takvih smjena i da analiziramo da vidim jesam li dobro postupila. (S3)“, „Meni je moja kolegica pomoćnica u početku baš puno pomogla, stalno me bodrila i ohrabivala jer sam ja bila uplašena. (S8)“) i **savjetovanje** s drugim pomoćnicima u nastavi („Ako ja nisam znala što napraviti, jedna drugoj smo se u obratile. Iako smo različite smjene pa onda kad se vidimo. Ali uvijek postoji mogućnost. Ili znaš, pohvalimo se ili potužimo ili tražiš nekakav savjet. (S5)“, „...međutim ja sam bila u razredu s kolegicom pomoćnicom koja ovaj posao radi dugi niz godina, tako da mi je bilo puno lakše njoj se obratiti i požaliti i od nje potražiti pomoć i savjet. (S8)“, „Nas nema puno u školi, ako si želimo pomoći, jako je važno ostvariti dobru komunikaciju s drugim pomoćnicima, možda su se oni već našli u sličnoj situaciji pa mogu dati koristan savjet. (S10)“).

Četvrta tema do koje sam došla analiziranjem podataka ovog istraživanja je **podrška roditelja** učenika kojima se pruža pomoć, a podteme koje pripadaju navedenoj temi su: **uspostavljanje kontakta i odnosa** („Svaki put na samom početku pitam za kontakte roditelja, udomitelja i odmah nazovem. Uvijek želim imati kontakt zato što se stavljam u ulogu roditelja i ja bih prva htjela znati tko radi s mojim djetetom. (S9)“), **uspostavljanje dobre komunikacije** („U svakodnevnom kontaktu smo bili, otpora nije bilo. Mama je bila zadovoljna, ali nije bila tip kojeg je zanimalo što se sve događa u školi, samo da ne postoji nikakav problem, ipak nakon svega što je prošla sa svojim djetetom, njoj je bilo važno da on ide u školu i da je prihvaćen. Ja sam to prihvatila i na taj način surađivala s mamom. (S1)“, „Kad sam shvatila da se mama i ja poznamo i kad sam s njom sjela i rekla sam: „OK, sad mi samo reci, kako ćemo raditi?““, ona me uputila. (S2)“, „Uvijek sam s mamom o tome pričala, mama je stvarno prekrasna, isto jedna osoba s kojom sam stvarno mogla sve. (S2)“, „Uglavnom ti roditelji koji su bili voljni surađivat s njima je komunikacija tekla glatko i bila je ostvarena dobra suradnja. (S4)“, „Moj odnos s roditeljima je bio dosta korektan, roditelji su imali respekt prema meni i mom radu i bili smo u svakodnevnom kontaktu. Evo učenik je završio srednju pred godinu dana, ali i dalje se povremeno čujemo. (S7)“ i kao posljednja podtema javlja se **ostvarivanje suradnje i međusobne podrške** („Imaš dvije vrste roditelja, oni koji ne surađuju koje ni ne upoznaš i one roditelje koji su uključeni u školovanje svog djeteta. Oni koji su bili uključeni, uvijek su surađivali, uvijek su prihvaćali i ja ubiti nemam neka negativna iskustva. (S5)“, „I sa roditeljima sadašnjeg učenika imam dobru komunikaciju svakodnevno jer on ne priča doma ništa što je bilo u školi, onda ja mami pišem neke važne stvari koje ne smijem zaboraviti ni ja, a ni ona, tako razmijenimo pet rečenica. Odlična je suradnja i ovi sadašnji roditelji su vrlo požrtvovni. Napravili su čudo i na tome im svaka čast. (S7)“, „Udomitelj me zamolio da idem s njima na procjenu kod dječjeg psihijatra jer dijete nije isto doma i u školi, a ja s njim u školi ipak provodim najviše vremena. Rado sam otišla jer ako mogu pomoći zašto ne, ipak je riječ o mom učeniku. (S9)“, „Zadnji roditelji s kojima sam surađivala su bili svjesni djetetovih teškoća i otvoreni za suradnju. Radila sam s dva učenika i roditelji oba učenika su bili svjesni problema, kad god bi do nečeg došlo, zajedno smo rješavali razrednik, roditelji, služba i ja. Divni roditelji koji su puno radili kako bi dijete napredovalo. (S10)“, „Ako sam imala neki problem s učenikom, usko vezan uz njegovo ponašanje, ja sam uz službu obratila i mami jer je učenik imao strahopoštovanje prema svojoj mami, tako da je mama dosta toga znala i sudjelovala i rješavala pojedine probleme. Onda sam idući dan za ispriku dobila čokolade, crteže, kartice s isprikama, kekse i slično. (S10)“).

Posljednja tema odnosi se na **podršku drugih učenika u razredu**, a analizom su utvrđene odgovarajuće podteme: **prihvaćanje pomoćnika u nastavi** („*Taj osjećaj gdje sam ja vidjela da me cijeli razred cijeni, osjećala sam da me i oni vole i poštuju i to mi je bilo jako lijepo, nisam to očekivala. (S1)*“), „*Trebalo im je da ga prihvate, na kraju jesu. I mene su doista prihvatili i mislim da je to ključno. Mislim da je to bitno. Mislim da je to bitno jer, znaš, ja sam bila sa svime upoznata, ja sam to pratila, mene su zanimala djeca. (S1)*“), „*Mene je cijeli razred prihvatio, oni su bili toliko sretni jer sam s njima i sa svima sam izgradila odnos pun povjerenja. (S10)*“), **prihvaćanje učenika s teškoćama u razvoju unutar razreda i suradnja** („*Ja sam smatrala da je to bitno, da nisam ja fokusirana samo na njega. Mi smo to sve odrađivali zajedno kao razred, da on bude dio te zajednice. (S1)*“), „*Radila sam kao pomoćnik u srednjoj i osnovnoj i ono što sam primijetila je da su u srednjoj školi općenito djeca s kojima sam radila bila bolje prihvaćena od strane drugih učenika nego u osnovnoj školi. (S2)*“), „*Moj je učenik, dijete koje je u spektru, našao prijateljicu iz škole. Ona ga je toliko prihvatila i dalje su evo prijatelji. Bila mu je i maturalna plesačica. Ja sam presretna bila, a njemu je to toliko puno značilo. (S2)*“), „*...ostale učenice u razredu su bile okej, dolazile su i pitale treba li bilo šta pomoći. (S6)*“), „*...sve se više druži s drugom djecom, sve je više prihvaćen u razredu, a ja se odmičem lagano od njega. (S7)*“), „*Razred se drži kao grupa, svi si pomažu i nema nikakvih trzavica, ruganja, dobacivanja, zezanja. (S7)*“), „*U prijašnjem razredu je bilo jako lijepo raditi. Bila sam pomoćnica učeniku u spektru, ostatak razreda ga je pod odmorom pazio, da ja ne moram biti s njim vani. Ako bi mu se netko narugao ili nešto dobacio, na neku glupost ga nagovarao, oni su odmah reagirali, obranili bi ga i meni došli reći što se dogodilo. (S7)*“), „*Ove sam godine prvi put radila kao pomoćnik u nastavi i imala sam sreće da su sva djeca u razredu bila jako dobra. Tako se podržavaju, nitko se nikom ne ruga, pomažu jedni drugima, jedan jako dobar razred. (S8)*“), „*Moji su na sreću prihvatili mog učenika s teškoćama, ali sam čula da je bilo situacija kada to nije bio slučaj. (S8)*“), „*...pa sam ih poticala da pomažu jedini drugima. Tako da sam ih malo po malo, korak po korak zbližila. Evo sad na kraju su ga prihvatili takvog kakav je i pomažu si što je lijepo za vidjeti, a važno je napomenuti da su u razredu sami dečki. (S9)*“), „*Imali su zaštitnički stav prema njemu. Odmah bi se uznemirili ako bi netko iz suprotnog razreda dobacio nešto na račun učenika s teškoćama. (S10)*“).

6. RASPRAVA

Kako bismo došli do odgovora na postavljena istraživačka pitanja o vještinama i znanjima potrebnima za kvalitetno pružanje podrške učenicima s teškoćama u redovnom srednjoškolskom obrazovanju, motivaciji i zadovoljstvu radom, izazovima s kojima se pomoćnici u nastavi (PUN) susreću u svom radu te podrsci koja im je potrebna, važno je razmotriti sljedeće spoznaje dobivene u rezultatima ovog istraživanja. Rad pomoćnika u nastavi zahtijeva niz vještina koje se razvijaju, ali i usavršavaju kroz godine iskustva. Ključna vještina je aktivno slušanje, koja omogućava razumijevanje potreba i mogućnosti svakog djeteta te samim time i razvijanje odnosa od povjerenja. Prema Žižak, Vizek Vidović i Ajduković (2012), aktivno je slušanje bitna komunikacijska vještina u ovakvim pomagačkim profesijama. Ova sposobnost pomaže u prepoznavanju kako emocionalnih tako i obrazovnih potreba učenika, ali i u izgradnji povjerenja što je za učenika od velike važnosti. Dakle, u kontekstu srednjoškolaca, formiranje i izgradnja odnosa s učenicima je od iznimne važnosti jer se u tom periodu razvija njihov identitet i samostalnost kao i slika o sebi.

Osim iskustva, naglasak u ovom istraživanju se stavlja i na osobine i karakteristike samih pomoćnika u nastavi jer one značajno utječu na kvalitetu pružene podrške. Pregled dosadašnjih istraživanja je pokazao kako je jedna od najvažnijih osobina je strpljenje koje je nužno u radu s djecom, a posebno s učenicima s teškoćama u razvoju. Empatija je još jedna bitna karakteristika jer omogućava pomoćnicima da se povežu s učenicima na emocionalnoj razini. Razumijevanje osjećaja i potreba učenika, pomaže u izgradnji povjerenja i sigurnosti, što je ključno za uspješan proces učenja (Goleman, 1996). Zatim upornost jer se pomoćnici u svom radu susreću s brojnim izazovima koji mogu biti frustrirajući, a ova im osobina pomaže da ostanu fokusirani i motivirani za daljnji rad. Dosad je zaključeno kako razumijevanje, kreativnost, snalažljivost, promišljenost, domišljatost, predanost radu, dobro prosuđivanje, fleksibilnost i sposobnost timskog rada jer sve ove karakteristike pridonose stvaranju poticajnog okruženja za učenike s teškoćama u razvoju što je potvrđeno i ovim istraživanjem. Slično tome navode u svom radu Puškarić i Vrban (2017) da bi „pomoćnici u nastavi osim općih i specifičnih znanja trebali posjedovati otvoreno srce za prihvaćanje različitosti, energiju za nove izazove za rad s učenicima s teškoćama, entuzijazam i empatiju.“ (Puškarić i Vrban, 2017).

Osim toga, rezultati su pokazali kako je važno i postavljanje jasnih granica u radu koje pomažu pri usmjeravanju učenika te potiču na odgovornost i samostalnost u radu. Ispitanici su

u istraživanju naveli kako je osim akademske podrške, važno provoditi i proces socijalizacije, koji omogućava učenicima da razvijaju socijalne vještine i interakciju s vršnjacima što im otvara vrata prema stvaranju prijateljstava u srednjoj školi. Iako je dosadašnjim istraživanjima potkrepljeno da je inkluzija djece s teškoćama u redovit sustav odgoja i obrazovanja nedvojbeno povećala broj socijalnih kontakata između djece s teškoćama i bez teškoća u razvoju, ipak većina istraživanja upućuje na nisku prihvaćenost djece s teškoćama. Niska socijalna prihvaćenost od vršnjaka otežava razvoj i održavanje prijateljskih odnosa i obrnuto. Isto se spominje i u istraživanju provedenom od strane Žic Ralić i Ljubas (2013) kako „sama izloženost djeci tipičnog razvoja ne znači nužno razvoj pozitivnih vršnjačkih odnosa. Zato ne treba podcijeniti uloge odraslih osoba i socijalnog okruženja u poticanju i promicanju razvoja socijalne prihvaćenosti i prijateljstva između djece s teškoćama i bez teškoća.“ (Žic Ralić i Ljubas, 2013). Nadalje, rezultati istraživanja upućuju da motivacija pomoćnika u nastavi proizlazi iz zadovoljstva i sreće koju učenici pokazuju nakon postignutog uspjeha te njihova zahvalnost nakon prepoznate podrške dodatno ih motivira za rad s djecom s teškoćama u razvoju. Njihov rad s ljudima, posebno u obrazovanju, omogućava direktan utjecaj na učenikov razvoj te kontinuirano praćenje napretka pruža dodatno zadovoljstvo radnim mjestom. Rezultati istraživanja su pokazali kako sudionici ne pokazuju samo zadovoljstvo zbog direktnog utjecaja na učenika već i zbog prihvaćenosti na radnom mjestu od strane svih zaposlenika što znatno olakšava njihov rad s učenikom s teškoćama u razvoju.

Iako su sudionici ovog istraživanja naveli kako su u svome poslu intrinzično motivirani, pomoćnici se u radu susreću s brojnim izazovima i preprekama, koje uspiju prevladati zahvaljujući svojoj razini motivacije. Izazovi s kojima se susreću pomoćnici u redovnom srednjoškolskom obrazovanju na području Grada Bjelovara obuhvaćaju nedostatak podrške stručne službe, koji se ponajviše odnosi na nedostatak dobivenih informacija usko vezanih uz samog učenika s teškoćama, a od velike su važnosti za adekvatno obavljeni rad. Nedostatne informacije uglavnom se odnose na izostanak podataka i ključnih elemenata iz njegovih dijagnoza što može dovesti pomoćnika u nepovoljan položaj. Zbog nedovoljnog broja stručnjaka, u školama koje pohađaju učenici s teškoćama, dolazi do preopterećenosti u radu postojećih stručnjaka i nedostatka vremena za kvalitetnu posvećenost učeniku s teškoćama, ali i njegovom pomoćniku, te samim time nedostatak vremena za pružanje adekvatne podrške u radu pomoćnika. Nadalje, sudionici navode kako se izazovi s kojima se susreću odnose na različite interpersonalne odnose unutar razreda. Tako se suočavaju s izazovima u odnosu s nastavnicima gdje često nailaze na nepoštovanje, neprihvaćenost te podcijenjenost među

nastavnicima, ali i umanjivanje njihovih kompetencija i znanja što dovodi do isključenosti pomoćnika u nastavi unutar kolektiva. Iako to naravno nije slučaj sa svim pomoćnicima i u svim školama jer uvijek postoje oni dobri primjeri, većina sudionika ovog istraživanja navodi kako nikada nije boravila u zbornici s ostatkom kolektivom. S obzirom na učestalost ovakvih izjava vidljivo je da se prema pomoćnicima katkad postupa neprimjereno (Romstein i Velki, 2017). Kako su neki sudionici u svojim izjavama navodili da pomoćnici imaju osjećaj kao da su samo broj, rangirani dosta nisko u hijerarhiji škole te da se i dalje ne prepoznaje njihova važnost u radu s učenicima s teškoćama. Ovaj nalaz, potkrepljen je istraživanjem provedenim od strane Mataga Tintor, Vujnović, Puljiz Vidović, Orešković Vrbanec, Kolumbić-Di Giorgio, Sikirić Lukić (2021). Njihovi su ispitanici naveli da se na radnom mjestu osjećaju prihvaćenima te da su uključeni u sva zbivanja škole, dok s druge strane nekolicina njih se izjašnjava kako im nije ugodno sjediti u zbornici među nastavnicima. Neprihvaćenost pomoćnika u nastavi među nastavnicima može utjecati na kvalitetu pružanja podrške, ali i samu kvalitetu obrazovanja pomoćnika u nastavi. Prema pregledu dosadašnjih istraživanja, neprihvaćanje i podcjenjivanje uloge pomoćnika može dovesti do nesigurnosti, ali i dodatne izolacije pomoćnika unutar kolektiva. Na temelju navedenog možemo zaključiti da je odnos između učitelja i pomoćnika u nastavi složene prirode. Kako bi taj odnos što bolje funkcionirao, Habuš (2019) u svome radu navodi kako je potrebno ulaganje puno truda, međusobne komunikacije, edukacije, pomoći i podrške stručnih službi. Svi ti faktori podjednako su važni, a izostajanje samo jednog može narušiti kvalitetu njihova odnosa te samim time i zadovoljavanje potreba učenika s teškoćama. Da bi odnos između pomoćnika i učitelja bio uspješan važno je da jedno drugog poštuju kao partnera unutar učionice (Habuš, 2019). Pozitivna interakcija među vršnjacima može poboljšati socijalne vještine i samopouzdanje učenika s teškoćama, ali su rezultati ovog istraživanja pokazali da učenici s teškoćama nerijetko doživljavaju stigmatizaciju što znatno otežava njihovu integraciju unutar razreda. Premda istraživanja u Hrvatskoj govore da su djeca s teškoćama u razvoju uglavnom odbijana od svojih vršnjaka bez teškoća (Nazor i Nikolić, 1991; Žic, 2000, prema Žic Ralić i Ljubas, 2013), nalaz ovog istraživanja je djelomično potvrdio ovu tezu. Pomoćnici su navodili kako su učenici s većim razvojnim teškoćama i nepoželjnim ponašanjima manje prihvaćeni u razredu nego učenici koji imaju nevidljive teškoće, kao što su teškoće u učenju, i motoričke teškoće. Dosada je zaključeno kako stavovi učenika tipičnog razvoja prema vršnjacima s teškoćama mogu zavisiti i od spola i uzrasta. Istraživanja su pokazala da djevojčice u usporedbi s dječacima imaju pozitivnije stavove prema vršnjacima s teškoćama, spremnije su da ostvare socijalne kontakte te češće razvijaju prijateljstva s njima (Han i Janis, 2004, prema Đević, 2015). S druge strane,

sudionici navode da se pojavljuju izazovi u odnosu učenika s teškoćama prema pomoćniku jer mnogi učenici pokazuju otpor prema pružanju podrške zbog straha od osude ostalih učenika u razredu ili pak osjećaja inferiornosti. Na kraju, spominje se odnos drugih učenika u razredu prema pomoćnicima koji je također važan jer ako su učenici otvoreni i prihvaćaju pomoćnika, stvara se pozitivno ozračje u razredu. Pomoćnici u nastavi u redovnom srednjoškolskom obrazovanju suočavaju se s nizom intrapersonalnih izazova koji mogu utjecati na njihovu dobrobit, te ako se ne nauče nositi s njima, mogu dovesti do profesionalnog sagorijevanja, koje je često u ovakvim pomagačkim profesijama. Zbog složenosti i zahtjevnosti posla pomoćnika u nastavi, ključno je osigurati odvajanje poslovnog i privatnog života kako bi se smanjio profesionalni stres i postigla ravnoteža. Kao što navodi Khan, postavljanje granica na radnom mjestu utječe na emocionalnu dobrobit pojedinca te se kvaliteta odrađenog posla poboljšava. Sudionici istraživanja su najčešće spominjali jedan od emocionalnih izazova, a to je izazov emocionalne iscrpljenosti, što može utjecati na održavanje pozitivnih odnosa s učenicima i kolegama. Pomoćnici u nastavi često sami sebi zadaju ciljeve, usko vezane uz samog učenika i pružanje podrške, a kada se zbog njegovih specifičnih obrazovnih potreba, suoče s nedostatkom znanja i iskustva za realiziranja istih, može doći do nesigurnosti u radu. Stoga je kontinuirano usavršavanje ključno za jačanje njihovih vještina i znanja. Izazov s kojim su se susretali neki od sudionika istraživanja je negativan stav prema pomoćnicima u nastavi, ali i prema samoj integraciji učenika s teškoćama u razvoju, a onda su se i sami našli u toj ulozi te suočavanju i prevladavanju vlastitih predrasuda. Sudionici istraživanja navode kako izazovi u nastavnom procesu često proizlaze iz neprilagođenosti nastavnika koji ne prepoznaju potrebe učenika, ali i zbog njihove neupućenosti i nedostatka znanja o različitim metodama poučavanja učenika s različitim teškoćama. Nadalje rezultati ukazuju na neadekvatne nastavne materijale koji učenicima ne pružaju podršku za jednako sudjelovanje u učenju. Djetetovo odbijanje, bježanje, frustracija, samo su neki od mogućih reakcija i poteškoća s kojima se i pomoćnici i djeca nose (Beronić, 2020) što je potvrđeno i ovim istraživanjem. Nadalje, pomoćnici se često u svom radu suočavaju s izazovima i u radu s roditeljima. Veliki broj sudionika ovog istraživanja, naveo je kako komunikaciju s roditeljima svojih učenika gotovo da i nisu imali, neki od sudionika čak roditelje nisu niti upoznali. Kao što su naveli sudionici istraživanja, mnogi učenici s kojima oni rade su djeca iz nefunkcionalnih obitelji te samim time je odsutna i podrška takvih roditelja. Bez adekvatne podrške roditelja, pomoćnici se suočavaju s izazovima u radu s učenikom jer nastoje pružiti podršku koja je potrebna za uspjeh učenika, ali s obzirom na manjak podrške kod kuće, otežano je ostvarivanje obrazovnih ciljeva i učenikova napretka. Pomoćnici u nastavi u svom se radu susreću sa mnogim preprekama, a mnoge od njih

nisu vezane za sam rad s djecom, već ostvarivanje radnih i profesionalnih prava. Odgovori sudionika istraživanja ukazuju na nedostatke u sustavu. Navode kako izazovi u sustavu jasno sugeriraju da zanimanje pomoćnika u nastavi nije najadekvatnije definirano i uređeno. Naime, nedostaci sežu već od nejasno definiranih kriterija za izbor pomoćnika u nastavi pa do nepromjenjive konstante – niske mjesečne naknade za rad. Sam sustav opisuju neuređenim pri čemu ističu neusklađene informacije, različite uvjete rada u Republici Hrvatskoj, nepotrebnu administraciju i dokumentaciju, pa i nedovoljno jasnu definiranost konkretnog posla koji bi trebali obavljati (Beronić, 2020, prema Šoštarić, 2022). Iako se godinama pokušava poboljšati status pomoćnika, pomaci u praksi su vrlo mali. Većina sudionika istraživanja nada se skorijem poboljšanju statusa pomoćnika jer ovaj posao rade iz ljubavi, ali najveći problem predstavljaju stalni prekidi ugovora i briga oko njegova produljenja. Spomenuti nedostaci vezuju se uz male, nedostatne plaće koje dovode do toga da se pojedini pomoćnici ne zadržavaju na ovom radnom mjestu. Na ovom poslu uglavnom ostaju zaposlene duži niz godina, osobe starije odrasle dobi. Uzimajući u obzir ne zadržavanje na ovom radnom mjestu, javlja se i novi problem koji se odnosi na konstantne promjene pomoćnika u nastavi tokom školovanja jednog učenika. Tako jedna sudionica navodi kako je ona bila treća pomoćnica učenicima u drugom razredu srednje škole. Samim time otežan je i rad s učenicima jer su oprezniji i suzdržaniji pri razvijanju odnosa od povjerenja. Ulaganje u obrazovanje, edukacije i obuku pomoćnika u nastavi od izuzetne je važnosti, jer ne samo da poboljšava njihove vještine, već se osigurava da djeca imaju stručniju svakodnevnu podršku. Uz to, povećanje njihove stručnosti i profesionalnosti trebalo bi rezultirati i rastom mjesečnih prihoda, što bi značajno doprinijelo dugoročnom zadržavanju pomoćnika uz učenika s teškoćama.

Pomoćnicima u nastavi koji rade s učenicima s teškoćama u razvoju u redovnom srednjoškolskom obrazovanju, podrška je od ključne važnosti kako bi se učenicima osiguralo kvalitetno obrazovanje kao i adekvatno inkluzivno okruženje. U procesu pružanja podrške, stručne službe igraju veliku ulogu, kroz pružanje kontinuirane podrške, pri usmjeravanju te pomoć pri rješavanju specifičnih problema s kojima se pomoćnici susreću u svome radu. Osim podrške stručne službe, potrebno je naglasiti i podršku nastavnika koji rade s učenicima s teškoćama. Pri tome se naglasak stavlja na važnost timskog rada između pomoćnika, nastavnika i stručne službe jer takav pristup u radu omogućava razmjenu iskustva i strategija te uspješnije rješavanja problema što doprinosi boljem pristupu samim učenicima, ali i zadovoljstvu pomoćnika na radnom mjestu. Osim toga timska suradnja je važna zbog poticanja napretka učenika s teškoćama kroz adekvatne individualizirane pristupe. Cilj timskog

rada je osigurati efikasnu podršku pomoćnika u nastavi učeniku s teškoćama u razvoju (Eleta Barišić, 2020). Nadalje, u odgovorima ispitanika ističe se važnost podrške i suradnje s roditeljima učenika s teškoćama u razvoju te razvijanje dobre komunikacije što podrazumijeva razmjenu informacija potrebnih za praćenje i unapređivanje rada. Pregled dosadašnje literature daje uvid u važnost dobre komunikacije koja je bitna zbog mnogočega, prvenstvo zato što roditelji mogu pružiti sveobuhvatne informacije o potrebama, sposobnostima i interesima svojeg djeteta, zatim ukazuju na promjene u ponašanju te identificiraju stvari koje motiviraju njihovu djecu za rad. Kroz odgovore ispitanika, proteže se i važnost podrške i suradnje drugih pomoćnika u nastavi unutar redovnih srednjih škola na području Grada Bjelovara. Razmjena iskustava omogućava pomoćnicima dijeljenje uspješnih strategija i metoda rada što može unaprijediti njihove postupke i način rada. Ovakav oblik neformalne komunikacije, među kolegama pomoćnicima, ima važnu ulogu jer osim razmjene iskustava, dovode do korisnih savjeta i rješenja izazovnih situacija s kojima se pomoćnici suočavaju u svom radu. Još jedan vid podrške prepoznat kao bitan je podrška drugih učenika u razredu koji svojim djelima i postupcima pokazuju da prihvaćaju učenika s teškoćama kao i pomoćnika u nastavi unutar svoje razredne zajednice. Posebno se značenje pridaje razumijevanju i prihvaćanju različitosti i međusobnoj povezanosti te razvoju osjećaja sigurnosti, vlastite vrijednosti i pripadnosti razredu kod svakog učenika (Žic Ralić i Ljubas, 2013). Osim toga prisutnost pomoćnika u nastavi unutar razreda može olakšati proces socijalizacije jer posreduje u interakciji između učenika s teškoćama i ostatka razreda, a kroz različite projekte, radionice i zajedničke aktivnosti jačaju se socijalne veze unutar razreda. Poticanje suradnje i međusobnog uvažavanja djece doprinosi povećanju bliskosti i tolerancije različitosti među vršnjacima što je važno za prihvaćanje učenika s teškoćama u razvoju od strane vršnjaka unutar razreda (Žic Ralić i Šifner, 2015). Njegovanjem zajedničkog sustava vrijednosti svih zaposlenika u školi unapređuju se i njihovi međusobni odnosi, odnosi prema učenicima, roditeljima, profesionalnom djelovanju, jačaju se kapaciteti za konstruktivne promjene, za uvođenje inovacija i zalaganje za cjeloviti napredak škole prema izvrsnosti (Ivančić i Stančić, 2013).

7. ZAKLJUČAK

Inkluzivno obrazovanje u srednjoj školi predstavlja jedan od najvećih izazova, ali i nužnost suvremenog obrazovnog sustava. Ideja da svi učenici, bez obzira na svoje sposobnosti ili poteškoće, imaju pravo na kvalitetno obrazovanje u zajedničkom okruženju postaje sve više prihvaćena. Međutim, put do potpuno inkluzivne srednje škole još uvijek je dug i pun prepreka kako na razini samih škola kao institucija tako i na razini osiguravanja uvjeta i sredstva za rad s učenicima s teškoćama u razvoju. Ključni izazov odnosi se i na osposobljavanje nastavničkog i nenastavničkog kadra za provođenje inkluzivne politike u školama. Iako u Republici Hrvatskoj postoji kvalitetan zakonodavni okvir vezan uz inkluziju u odgoju i obrazovanju, a što se odnosi i na inkluziju u srednjim školama, praksa je još uvijek nedovoljno kvalitetna te se nerijetko učenici s teškoćama u razvoju u nastavu uključuju stihijski i bez kvalitetnog individualnog pristupa. Bitnu ulogu u provedbi inkluzivnog odgoja i obrazovanja u srednjim školama imaju i pomoćnici u nastavi. Oni provode različite aktivnosti i mjere pomoći učenicima s teškoćama u razvoju te uvelike doprinose samom obrazovnom postignuću učenika, ali i socijalizaciji te integraciji učenika u školsko okruženje. Da bi pomoćnici u nastavi maksimalno doprinijeli razvoju učenika s teškoćama u razvoju, potrebno je jasno definirati njihove uloge te rješavati izazove s kojima se trenutačno suočavaju.

U ovom istraživanju proučavana su znanja i vještine potrebne pomoćnicima u nastavi, zaposlenima u redovnom srednjoškolskom obrazovanju, koje su im potrebne za pružanje adekvatne i kvalitetne podrške učenicima s teškoćama u razvoju, kao i izazovi s kojima se pomoćnici u nastavi susreću pri svom radu te podrška koja im je od velike važnosti. Rezultati ovog istraživanja ističu ključne vještine koje su potrebne za pružanje kvalitetne podrške pomoćnika u nastavi. Iskustvo i sposobnost uspostavljanja pozitivnog odnosa s učenicima predstavljaju temelj uspješnog rada, dok karakterne osobine poput strpljenja, empatije i prilagodljivosti značajno doprinose samoj učinkovitosti. Jasno postavljanje granica u pružanju podrške te odvajanje poslovnog i privatnog života omogućuje pomoćnicima da zadrže fokus i profesionalnost. Primjena prethodnih znanja ima specifičnu ulogu pri određivanju količine pružanja podrške. Zahvalnost učenika i njihov uspjeh, kao oblik intrinzične motivacije, osnažuju ulogu pomoćnika te im pružaju motivaciju za daljnji rad u ovom poslu. Pomoćnici u nastavi suočavaju se s brojnim izazovima u svome radu koji mogu utjecati na sposobnost pružanja kvalitetne podrške. Jedan od spomenutih izazova je nedostatak podrške stručne službe, zatim neuspostavljanje adekvatnog odnosa sa samim učenikom, njegovim roditeljima, ali i kolegama nastavnicima koji ponekad podcjenjuju njihov doprinos. Neprihvatanje od

strane nastavnika može stvoriti dodatan stres i izazove u vidu intrapersonalnih odnosa. Kao značajni izazovi, spominju se i izazovi u nastavnom procesu, uključujući izostanak postupka prilagodbe nastavnog materijala, sukladno učenikovim potrebama. U svakodnevnom radu, pomoćnici se suočavaju s problemima poput niskih plaća, nesređenog radnog statusa, konstantnih prekida rada, ali i neujednačenih prava. Osim toga, u praksi često prepoznajemo da pomoćnici u nastavi obavljaju poslove za koje adekvatno kvalificirani. Ova situacija može, također, dovesti do niza problema, uključujući neefikasnu podršku učenicima, ali i frustraciju među nastavnicima i roditeljima djeteta. Nadalje, nepoznavanje zakonskih okvira i standarda može rezultirati neodgovarajućim postavljanjem očekivanja i zadataka, što dodatno otežava rad pomoćnika u nastavi. Problemi koji proizlaze iz nepoznavanja legislative i loše organizacije rada pomoćnika u nastavi u osnovnim i srednjim školama u Hrvatskoj postaju sve izraženiji.

Pored novog Zakon o osobnoj asistenciji (NN 71/2023) i Pravilnika o pomoćnicima u nastavi, objavljenog u Narodnim novinama (broj 102/18, 59/19, 22/20 i 91/23), važećeg NN 85/2024, koji uređuju gore navedene razloge nezadovoljstva pomoćnika u nastavi, u Registru Hrvatskog kvalifikacijskog okvira opisani su Standard zanimanja (<https://hko.srce.hr/registar/standard-zanimanja/detalji/88>) i Standard kvalifikacije (<https://hko.srce.hr/registar/standard-kvalifikacije/detalji/92>). Ovi dokumenti jasno definiraju ključne poslove i kompetencije koje osoba mora posjedovati prilikom prijave na natječaj za radno mjesto pomoćnika u nastavi. Sveobuhvatna regulativa koja proizlazi iz novog Zakona o osobnoj asistenciji i pratećih pravilnika stvara čvrst okvir za pružanje usluga, osiguravajući da su korisnici, osobni asistenti i svi ostali dionici u sustavu jasno informirani o svojim pravima i obvezama. Ova jasna struktura ne samo da poboljšava kvalitetu usluge, već doprinosi većoj sigurnosti i povjerenju među korisnicima i pružateljima usluga.

Osim novog, kvalitetnog zakonskog okvira, bitna je i podrška koju pomoćnici u nastavi primaju od stručne službe, nastavnika, drugih pomoćnika, roditelja i drugih učenika u razredu igraju ključnu ulogu u njihovom radu i uspjehu. Stručna služba je tu kako bi usmjerila i pružala kontinuiranu podršku kako pomoćniku, tako i samom učeniku, nastavnici mogu pomoći u integraciji učenika u nastavni proces, dok suradnja s drugim pomoćnicima omogućuje razmjenu iskustava. Suradnja s roditeljima je ključna za obrazovanje učenika s teškoćama u razvoju jer su oni ti koji bi im trebali pružati podršku kada pomoćnika nema, dakle u kućnom okruženju. Međutim, unatoč postojećoj podršci, postoji značajna potreba za dodatnom podrškom samog sustava, u vidu rješenja statusa pomoćnika u nastavi, ali i svih navedenih

skupina. Nužno je stvaranje timskog okruženja u kojem svi aktivno sudjeluju jer se time povećava šansa za učenikov uspjeh.

Prilikom tumačenja dobivenih rezultata, od velike je važnosti uzeti u obzir ograničenja kvalitativne metodologije korištene u ovom istraživanju. Važno je napomenuti da se dobiveni rezultati ne mogu generalizirati na sve pomoćnike u nastavi zbog specifičnosti uzorka ovog istraživanja. Iako je sudionicima zajamčena potpuna anonimnost, postoji mogućnost da su sudionici davali socijalno poželjne odgovore, zbog osobnog kontakta s istraživačicom, koji je mogao utjecati na iskrenost odgovora, ali i zbog prijašnjeg poznanstva pojedinih sudionika s istraživačicom.

Potrebno je naglasiti korisnost budućih istraživanja u ovom području, koja bi mogla dublje istražiti specifičnosti izazova s kojima se suočavaju pomoćnici u nastavi provedenih na reprezentativnom uzorku te poboljšati status, uloge i zadaće podrške pomoćnika u nastavi. Pri svemu su neizostavne edukacije za stjecanje kompetencija za rad putem Programa edukacija za stjecanje kvalifikacija u trajanju od najmanje 250 sati što je od velike važnosti za provođenje sustavne edukacije. Nadalje, potrebno je educirati nastavnike koji poučavaju učenike s teškoćama o načinima prilagodbe nastavnog sata i materijala, te ih osvijestiti o načinima suradnje s pomoćnicima u nastavi. Isto tako važno je osvijestiti javnost o trenutnom položaju pomoćnika u nastavi u odgojno-obrazovnom sustavu u Republici Hrvatskoj.

Njihova uloga uključuje ne samo asistenciju i pružanje podrške pri uzimanju hrane i pića, obavljanju osobne higijene, pružanju podrške u školskim aktivnostima već i emocionalnu podršku, poticanje samostalnosti i razvoj socijalnih vještina kod učenika. Oni svojim učenicima omogućavaju da kroz svoje iskustvo uče i rastu, pružajući im priliku da ostvare svoj puni potencijal. Pomoćnici u nastavi imaju ključnu ulogu u obrazovnom procesu, posebno u redovnom srednjoškolskom obrazovanju jer učenicima s teškoćama pružaju veliku podršku i motivaciju za ulazak na tržište rada. Njihov rad i dalje ostaje neprepoznat i u velikoj mjeri podcijenjen. U konačnici, zajedničkim naporima možemo osigurati da se prepozna i cijeni rad pomoćnika u nastavi čime se doprinosi kvalitetnijem obrazovanju i uspjehu svih učenika s teškoćama. Ovo istraživanje pruža vrijedan uvid u kompleksnost i širinu izazova s kojima se suočavaju pomoćnici u nastavi u redovnom srednjoškolskom obrazovanju, ističući potrebu za nastavkom unaprjeđivanja sustava i poboljšanja njihova statusa u odgojno obrazovnom sustavu.

8. LITERATURA

1. Abbott, L., McConkey, R., Dobbins, M. (2011). Key players in inclusion: Are we meeting the professional needs of learning support assistants for pupils with complex needs?. *European Journal of Special Needs Education*, 26(2), 215-231
2. Ajduković, M. (2014). Kako izvještavati o kvalitativnim istraživanjima? Smjernice za istraživače, mentore i recenzente. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(3), 345-366. Preuzeto s <https://doi.org/10.3935/ljsr.v21i2.58>
3. Allen, K. E. i Cowdery, G. E. (2009). *The exceptional child: Inclusion in early childhood education*. (6th ed). Clifton Park, NY: Thomson Delmar Learning.
4. Barać, I. (2018). Smjernice nastavnicima za rad s učenicima s teškoćama u razvoju. U: Velki, T. i Romstein, K. (ur.) Priručnik za rad s učenicima s teškoćama u razvoju u srednjim školama. Osijek: Grafika.
5. Beronić, M. (2020). *Pomoćnici u nastavi - iskustva iz prakse* (Diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:199:906396>
6. Buljan, I. (2021). Izvještavanje o rezultatima kvalitativnih istraživanja. *Zdravstveni glasnik*, 7(2), 49-58. <https://doi.org/10.47960/2303-8616.2021.14.49>
7. Braun, V., i Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
8. Borić, S. i Tomić, R. (2012). Stavovi nastavnika osnovnih škola o inkluziji. *Metodički obzori*, 7(2012)3 (16), 75-86. <https://doi.org/10.32728/mo.07.3.2012.07>
9. Cvetko, J., Gudelj, M. i Hrgovan, L. (2000). Inkluzija. *Diskrepancija*, 1 (1), 24-28. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/20562>
10. Čorkalo Biruški, D. (2014). Etički izazovi kvalitativnih istraživanja u zajednici: od planiranja do istraživačkog izvještaja. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(3), 393-423. Preuzeto s <https://doi.org/10.3935/ljsr.v21i2.7>
11. Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži (2001). Konvencija o pravima djeteta. Preuzeto s https://www.unicef.hr/wpcontent/uploads/2017/05/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf
12. Drandić, D. (2017). Uloga pomoćnika u nastavi u provođenju inkluzivnoga obrazovanja. *Napredak*, 158. (4.), 439-459. <https://hrcak.srce.hr/188294>

13. Drandić, D. i Radetić Paić, M. (2020). Suradnja u inkluzivnim školama: Kako pomoćnici u nastavi procjenjuju njihovu suradnju s učiteljima u razredu?. *Ljetopis socijalnog rada*, 27 (1), 151-178. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v27i1.287>
14. Đević, R. S. (2015). Socijalna interakcija učenika sa smetnjama u razvoju u osnovnoj školi (Doctoral dissertation, Univerzitet u Beogradu-Filozofski fakultet).
15. Eleta Barišić, P. (2020). *Pomoćnik u nastavi u radu s učenicom s poremećajem iz spektra autizma: Prikaz slučaja* (Diplomski rad). Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:189:183948>
16. Europska agencija za razvoj obrazovanja za učenike i studente s posebnim potrebama (2012). *Teacher Education for Inclusion. Profile of Inclusive Teachers*. Odense: European Agency for Development in Special Needs Education
17. Europska komisija (2023). Potpora i usmjeravanje, <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/hr/national-education-systems/croatia/uključenje-djece-i-ucenika-s-posebnim-potrebama-u-redoviti>
18. Fajdetić, A., Kiš Glavaš, L. i Lisak, N. (2013). Percepcija visokoškolske nastave pristupačne studentima s invaliditetom. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49(2), 28-41. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/112634>
19. Goleman, D. (1996). *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*. Bantam Books 24(6), 49-50.
20. Habuš, I. (2019). *Efikasnost asistenata u primarnom obrazovanju* (Diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:425276>
21. Hrvatski kvalifikacijski okvir. Standard zanimanja. Preuzeto s <https://hko.srce.hr/registar/standard-zanimanja/detalji/88>
22. Hrvatski kvalifikacijski okvir. Standard kvalifikacije. Preuzeto s <https://hko.srce.hr/registar/standard-kvalifikacije/detalji/92>
23. IDEM (2007). Asistenti u nastavi. Preuzeto s <https://www.idem.hr/asistenti-u-nastavi/>
24. Igrić, Lj., Marinić, M. i Maljevac, A. (2021). Usporedba perspektiva učitelja i pomoćnika u nastavi o potrebnim kompetencijama za poslove pomoćnika u nastavi. *Croatian Journal of Education*, 23. (2.), 605-650. <https://doi.org/10.15516/cje.v23i2.3700>
25. Ivančić, Đ. i Stančić, Z. (2013). Stvaranje inkluzivne kulture škole. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49 (2), 139-157. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/112818>

26. Jade Horvat, S., Andričević, M. i Panenić, V. (2018). Izrada individualnog odgojno-obrazovnog programa za učenike s teškoćama u srednjim strukovnim školama. U: Velki, T. i Romstein, K. (2018) Priručnik za rad s učenicima s teškoćama u razvoju u srednjim školama. Osijek: Grafika.
27. Jeđud, I. (2007). Alisa u zemlji čuda - kvalitativna metodologija i metoda utemeljene teorije. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 43(2), 83-101. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/26371>
28. Jeđud, I. (2019). *Problematika suradnje pomoćnika u nastavi i učitelja u ostvarivanju inkluzivnog nastavnog procesa* (Diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:703252>
29. Kahn, W. A. (1990). Psychological Conditions of Personal Engagement and Disengagement at Work. *The Academy of Management Journal*, 33(4), 692–724. Preuzeto s <https://doi.org/10.2307/256287>
30. Karamatić-Brčić, M. i Viljac, T. (2018). Stavovi nastavnika o inkluzivnom odgoju i obrazovanju. *Magistra Iadertina*, 13 (1), 92-104. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/217834>
31. Mataga Tintor, A., Vujnović, K., Puljiz Vidović, S., Orešković Vrbaneć, S., Kolumbić-Di Giorgio, M., Sikirić Lukić, K. (2021). Lektira za pomoćnike. Priručnik za pomoćnike u nastavi. Grad Velika Gorica
32. Mihaljević, J. (2010). Ana TKALAC VERČIČ, Dubravka SINČIĆ ĆORIĆ, Nina POLOŠKI VOKIĆ, Priručnik za metodologiju istraživačkog rada: kako osmisliti, provesti i opisati znanstveno i stručno istraživanje, M.E.P. d.o.o., Zagreb 2010., 226 str.. *Časopis za suvremenu povijest*, 42 (3), 940-941. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/67508>
33. Milas, G. (2005). Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima. Jastrebarsko: Naklada Slap. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:118:385432>
34. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2017). Nacionalni dokument okvira za poticanje i prilagodbu iskustva učenja te vrednovanje postignuća djece i učenika s poteškoćama.
35. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2021). Smjernice za rad s učenicima s teškoćama.
36. Narodne novine (2003). Nacionalna strategija jedinstvene politike za osobe s invaliditetom od 2003. do 2006. godine. Narodne novine. Preuzeto s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2003_01_13_159.html

37. Narodne novine (2007). Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine. Narodne novine. Preuzeto s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2007_06_63_1962.html
38. Narodne novine (2008). Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe. Preuzeto s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_63_2128.html
39. Narodne novine (2008). Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja. Narodne novine. Preuzeto s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_63_2129.html
40. Narodne novine (2008). Državni pedagoški standard srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja. Preuzeto s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_63_2130.html
41. Narodne novine (2015). Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju. Narodne novine. Preuzeto s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_03_24_510.html
42. Narodne novine (2024). Pravilnik o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima. Narodne novine. Preuzeto s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2024_07_85_1482.html
43. Nižić, M. (2021). Obrazovanje učenika s teškoćama u razvoju u redovitome i segregiranome sustavu. *Mostariensia*, 25 (1-2), 209-231. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/278767>
44. Puškarić, F., Vrban, S. (2017). Priručnik za pomoćnike u nastavi/stručne komunikacijske posrednike. Grad Zagreb. Preuzeto [s https://pomocniciunastavi.com/wp-content/uploads/2017/04/PRIRUCNIK-ZA-POMOCNIKE-U-NASTAVI-I-STRUCNE-KOMUNIKACIJSKE-POSREDNIKE.pdf](https://pomocniciunastavi.com/wp-content/uploads/2017/04/PRIRUCNIK-ZA-POMOCNIKE-U-NASTAVI-I-STRUCNE-KOMUNIKACIJSKE-POSREDNIKE.pdf)
45. Romstein, K. i Velki, T. (2017). Pomoćnici u nastavi: problemi u praksi i percepcija vlastite uloge u nastavnom procesu. *Život i škola*, 63(1), 151-158. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/193889>
46. Šoštarić, M. (2022). *Iskustva rada pomoćnika u nastavi u vrijeme pandemije COVID-19* (Diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:199:146461>
47. Ujedinjeni narodi (1948). Opća deklaracija o ljudskim pravima. Preuzeto s https://www.pariter.hr/wp-content/uploads/2014/10/opca_deklaracija_o_ljudskim-pravima.pdf

48. Ujedinjeni narodi (2018). Konvencija o pravima osoba s invaliditetom. Preuzeto s https://www.soih.hr/pdf/soih_editions/kun_o_pravima_osi.pdf
49. UNESCO (1962). Konvencija protiv diskriminacije u obrazovanju. Preuzeto s <https://www.unesco.org/en/right-education/convention-against-discrimination>
50. UNESCO (2011). ISCED: International Standard Classification of Education. Paris: UNESCO.
51. Velki, T. i Romstein, K. (2018). Priručnik za rad s učenicima s teškoćama u razvoju u srednjim školama. Osijek: Grafika.
52. Vijeće Europe (1961). Europska socijalna povelja. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/file/47192>
53. Vlah, N., Međimorec Grgurić, P. i Baftiri, Đ. (2017). Demografske i profesionalne karakteristike srednjoškolskih učitelja u relaciji sa stavovima prema edukacijskom uključivanju. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 53 (1), 86-100. <https://doi.org/10.31299/hrri.53.1.7>
54. Wagner Jakab, A., Lisak, N., Cvitković, D. (2016). Učiteljska procjena pokazatelja kvalitete inkluzije. Inkluzivna teorija i praksa: Vaspitano-obrazovni, (re)habilitacijski i savjetodavni rad. Šćepanović, Marinela (ur.). Sombor: Društvo defektologa Vojvodine
55. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, NN NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19, 64/20, 151/22, 155/23, 156/23
56. Zakon o osobnoj asistenciji, NN 71/2023. Preuzeto s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2023_06_71_1175.html
57. Zakon.hr. Pravilnik o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima. Pročišćeni tekst (NN 102/18, 59/19, 22/20, 91/23, 85/2024). Preuzeto s <https://www.zakon.hr/cms.htm?id=40115>
58. Žižak, A., Vizek Vidović, V., Ajduković, M. (2012). Interpersonalna komunikacija u profesionalnom kontekstu. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
59. Žic Ralić, A. i Ljubas, M. (2013). Prihvaćenost i prijateljstvo djece i mladih s teškoćama u razvoju. *Društvena istraživanja*, 22 (3), 435-453. <https://doi.org/10.5559/di.22.3.03>
60. Žic Ralić, A. i Šifner, E. (2015). Poticanje zajedništva i tolerancije različitosti u razredu. *Napredak*, 156 (1-2), 77-0. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/166158>

PRILOG 1 - Suglasnost za sudjelovanje u istraživanju

Suglasnost za sudjelovanje u istraživanju

Datum i mjesto: _____

Istraživač: _____

Sudionik/ica: _____

Prije svega, želim Vam zahvaliti na Vašem odazivu za sudjelovanjem u ovom istraživanju!

Ovo istraživanje provodi se u svrhu izrade diplomskog rada studentice Lucije Kos na Odsjeku za motoričke poremećaje, kronične bolesti i art terapije Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta, a provodi se pod mentorstvom izv. prof. dr. sc. Renate Pinjatele i prof. dr. sc. Zrinjke Stančić.

Cilj je ovog istraživanja je razumjeti iskustva pomoćnika u nastavi te dobiti uvid u zadovoljstvo i izazove s kojima se susreću pomoćnici u nastavi u srednjoškolskim ustanovama i njihova potreba za znanjem i podrškom

- Sudjelovanje u ovom istraživanju je u potpunosti dobrovoljno i anonimno.
- Podaci koji se prikupljaju su u potpunosti povjerljivi.
- Sudionici imaju potpunu autonomiju u istraživanju te mogu donositi odluke o davanju odgovora i sudjelovanju u istraživanju.

- S obzirom da se radi o sudjelovanju u intervjuu, diktafonom će biti audiosniman cjelokupan razgovor kako bi se podaci mogli detaljno transkribirati.
- Potpisivanjem ovog dokumenta daje se suglasnost za sudjelovanje u istraživanju i za audiosnimanje intervju.
- U nastavku dokumenta detaljno su iznesena Vaša prava kao sudionika istraživanja i odgovornosti istraživača.

Naglašavam kako je osnovno polazište u osmišljanju i provedbi ovog istraživanja uvažavanje Vašeg mišljenja te dobivanje uvida u Vaše iskustvo vezano uz temu istraživanja!

Prava sudionika istraživanja

- Sudioniku/ica istraživanja pripadaju sva prava i zaštite temeljem Etičkog kodeksa Odbora za etiku u znanosti i visokom obrazovanju (Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju, 2006).
- Tijekom i nakon provedbe istraživanja jamči se povjerljivost podataka te korištenje prikupljenih informacija isključivo za potrebe ovog istraživanja.
- Izuzetak su informacije za koje je istraživač zakonski, i u skladu s etičkim principima, obavezan djelovati, kao što su informacije o zlostavljanju ili izjave o namjerama postupaka koji mogu ozbiljno naštetiti drugima ili sudioniku osobno. Pri tome se istraživač rukovodi etikom brige za dobrobit sudionika istraživanja i postupa u skladu s propisima.
- Sudionik/ica u bilo kojem trenutku ima pravo odustati od istraživanja.
- Sudionik/ica ima pravo istaknuti koje teme su prihvatljive da na njih odgovora u razgovoru, a koje nisu prihvatljive.
- U svakom trenutku tijekom provedbe istraživanja, sudionik/ica može postaviti potpitanja i tražiti pojašnjenja ako postavljeno pitanje nije jasno oblikovano.
- Sudionik/ica može odlučiti ne odgovoriti na neko od postavljenih pitanja.
- Audiosnimka intervjua će nakon transkribiranja biti trajno izbrisana.
- Pristup audiozapisima i transkriptima ima isključivo istraživač i mentor istraživanja.
- Istraživači će pripremiti kratki Izvještaj o rezultatima istraživanja koji će biti poslani svakom sudioniku osobno putem e-maila.

Odgovornost istraživača u istraživanju

- Istraživač se obvezuje na poštivanje svih načela Etičkog kodeksa Odbora za etiku u znanosti i visokom obrazovanju (Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju, 2006).
- Istraživač se obvezuje da će posebno brinuti o anonimnosti, povjerljivosti, autonomiji sudionika, znanstvenoj čestitosti, te da će koristiti prikupljene informacije jedino u svrhu i za potrebe ovog istraživanja.
- Istraživač će postavljati pitanja isključivo vezana uz temu i cilj istraživanja, slijedeći pritom prethodno pripremljen protokol, uz mogućnost postavljanja potpitanja tijekom same provedbe istraživanja, a koja se relevantna s obzirom na temu istraživanja.

Vaše mišljenje i preporuke su iznimno važne za dobivanje novih uvida i saznanja vezano uz temu istraživanja te ostvarenje željenih pozitivnih promjena.

Unaprijed zahvaljujem!

Istraživač

Sudionik/ica istraživanja

PRILOG 2 – Lista sa sociodemografskim pitanjima

Lista sa sociodemografskim pitanjima

Dob:

Spol:

Postignuti stupanj obrazovanja i zanimanje:

Godine rada kao pomoćnik u nastavi:

Rad u redovnom ili razrednom odjelu s posebnim programom (PRO):

Broj učenika kojima se pruža podrška:

Radni status:

PRILOG 3 – Istraživački protokol

Istraživački protokol je sastavljen samostalno od istraživačice te je odobren od strane mentorica. Pitanja su sastavljena tako da pruže odgovor na postavljena istraživačka pitanja.

1. Imate li završenu edukaciju za pomoćnika u nastavi?
2. Kakvo je Vaše dosadašnje iskustvo u radu s učenicima s teškoćama u razvoju?
3. Što Vas najviše motivira za rad kao pomoćnika u nastavi?
4. Što Vam pruža zadovoljstvo na radnom mjestu pomoćnika u nastavi?
5. Koji Vam je najdraži dio posla u radu s učenicima s teškoćama u razvoju?
6. S kojim izazovima se susreću pomoćnici u nastavi?
7. S kojim se izazovima susrećete Vi osobno u svakodnevnom radu?

(potpitanja:

- Susrećete li se s emocionalnim izazovima koji mogu proizaći iz rada s učenicima s teškoćama u razvoju?
- Susrećete li se s nedostatkom podrške u svome radu?
- Susrećete li se s otporom roditelja učenika s teškoćama u razvoju?
- Susrećete li se s nedostatkom vremena u svome radu ili preopterećenosti u radu?)

8. Opišite mi kakva je podrška koju Vi dobivate kao pomoćnik u nastavi?

(potpitanje:

- Tko Vam pruža podršku?
- Kakva je podrška stručnjaka?
- Dobivate li podršku kolega nastavnika i drugih pomoćnika u nastavi?
- Kakva bi podrška trebala biti u radu pomoćnika u nastavi?)

9. Što biste istaknuli kao važno, a da se toga nismo dotakli?

10. Imate li nešto što biste voljeli poručiti?